

ודבורה אשה נביאה וגו' (שופטים ד' ד'). וכי מה טיבה של דבורה שהיא שפטה את ישראל ומתנבאת עליהם. הלא פנחס בן אלעזר עומד. מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ. בין גוי ובין ישראל בין איש ובין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי מעשה שעושה כך רוח הקודש שורה עליו. אמרו. בעלה של דבורה עם הארץ היה. אמרה לו אשתו. בוא ועשה פתילות והולך לבית המקדש שבשילה. מה אם יהא חלקך עם אנשים כשרים ותבוא לחיי העולם הבא. והוא היה עושה פתילות עבות. כדי שיהא אורן מרובה. לפיכך נקרא שמו לפידות: אמרו. שלשה שמות יש לו. ברק ולפידות ומיכאל. ברק. שפניו דומין לברק. לפידות. על שם שהוא עושה פתילות והולך לבית המקדש שבשילה. מיכאל. על שום מיכאל. הקב"ה בוחן לבות וכליות הוא. אמר לה. דבורה אתה נתכוונתה ועשית פתילות עבות כדי שיהא אורן מרובה. ארבה אותך בישראל וביהודה ובשנים עשר שבטי ישראל. ומי גרם לו [ל]לפידות שיהא מכני אדם כשרים ויבוא לעולם הבא.

¹³ בד"ו קטוע ומשובש: ¹⁴ כ"ה בד"ו ובסוף משובש קצת: ¹⁵ בד"ו אינו עולה לשנה האחרת עד שיהיו כולן עולין: ¹⁶ בד"ו ויזכו רבים על ידו. וכולא בילקוט שמואל שם אלא שבגליון נרמז מדרש ולא נרמז תדכ"א. ובקהלת רבה פ"ה כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שהיה מדרך את ישראל ומעלה אותם (בירושלים) [לשילה] בכל שנה ושנה בדרך אחרת לכך הכתוב מקלסו ועלה האיש וגו'. והועתק במדרש שמואל לנכון ועיי' בירושלמי סוף ברכות א"ד זעירא אם נזדקנה אומתך וכו' שעשה אלקנה שהיה מדרך את ישראל לפעמי רגלים וכו': ¹⁷ בד"ו האוכל עם מכהישי התורה וכו' כאילו עע"ז ואוכל מזבחי מתים וכו' תורתו ושם אביו שבשמים מחלל ומבזבז את ממנו ומאבד את בניו וכו'. ועיי' לעיל ספ"ז.

אמרו, דבורה אשתו, עליה ועל כיוצא בה ועל הדומות לה ועל העושה כמעשיה הוא אומר, חכמות נשים בנתה ביתה וגו' (משלי י"ד א').¹

כיוצא בדבר אתה אומר. איזבל בת אתבעל מלך צידונין אשת אחאב בן עמרי אמרה משנה ראשונה שנכנסה, (למך) (למדן) דרכי עבודה זרה, ועל ידה מכר עצמו לעבודה זרה, שנאמר רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' (מ"א כ"א כ"ה), ובשביל מעשיה ומעשי בעלה אבדו מן העולם הזה ומן העולם הבא ואבדו בניהם עמהם, משל למלך בשר ודם שהביא לו עבדו מנחה שבעים כדי שמן, וכיון ששמע ממנו דברים יתירים טרף אותם לפניו: ומי גרם לאחאב שיאבד מן העוה"ז ומן העוה"ב ואבדו בניו עמו, אמרו, איזבל אשתו, עליה ועל כיוצא בה ועל הדומות לה ועל העושות כמעשיה הוא אומר, ואולת בידיה תהרסנו (משלי כ"ט), עליהן הוא אומר, ועוד מעט ואין רשע וגו', (תהלים ל"ז י"ג) ראיתי רשע עריץ וגו', ויעבור והנה איננו וגו' (שם שם ל"ה ול"ו), צופה רשע וגו' (שם ל"ב), ואחריו מה הוא אומר, אדני ישחק לו (שם י"ג).²

פעם אחת הייתי יושב בבית המדרש (ה) גדול שבירושלים לפני חכמים, אמרתי להם, רבותי מה נשתנה עמרי שר צבא מלך ישראל, שכל שהיו לפניו לא הושיבו מלך בן מלך עד שבא עמרי וישבו לו שלשה מלכים על כסאו, אמרו (לו) (ל"א), לא שמענו, אמרתי להן, רבותי שכרו שיתר עיר גדולה שבישראל, (שהיתה בדעתו) והיתה בדעתו שכשם שירושלים למלכי יהודה כך שמרון למלכי ישראל, שנאמר ויקן את ההר שמרון וגו' (מ"א ט"ז כ"ד), ואומר בן אדם שתיים נשים וגו' ושמותן אהלה הגדולה ואהליבה אהותה (יחזקאל כ"ג כ' ו"ד), שכרו שיתר עיר גדולה שבישראל לפיכך ישבו לו שלשה מלכים על כסאו:³ אמרו על עמרי, לא היה עשיר גדול בעולם כאחאב מלך ישראל, מאתים ושלשים ושנים מלכים עבדו אותו, ואין צורך לומר לבית השן שבנה, וכיון ששמעו ממנו הבריות מרדו בו, שלח והביא בן כל אחד ואחד והושיבן בירושלים ובשמרון:⁴ אמרו, כל אותן עובדי עבודה זרה היו, וכיון שבאו בירושלים ובשמרון היו יראי שמים, ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים, שכרן שהיו יראי שמים לאמיתן באתה להן תשועה גדולה לישראל על ידך, שנאמר הנה נביא אחד נגש אל מלך ישראל (וגו') ויאמר אחאב כמי ויאמר בנערי שרי המדינות (וגו') ויפקד שרי המדינות (וגו' (מ"א כ' י"ג י"ד וט"ו):⁵ ומי שעל מלך מואב היה נוקד וישב למלך ישראל

מאיר עין פרק (ט"ו) י"א.

¹ בד"ו בשינויים ובשבושים קלים, וכולא הובא בילקוט שופטים בשינוי קצת ושם ג' מביא ע"ש שתוא כומך את עצמו ד"א ע"ש מלאך, לפידות ע"ש שאשתו עושה פחילות והיא מתכוננת ועושה פחילות עבות וכו' את נתכוננת להרבות אורי אף אני ארבה אורך ביהודה ובירושלים כנגד י"ב שבטים וכו':
² בד"ו שבושים קלים; ³ בד"ו שבושים קלים, והובא בילקוט מ"א ט"ז תנא דבי אליהו פעם אחת וכו' בשינויים קלים, ובסנהדרין ק"ב ע"ב איתאמרא בשם ר' יוחנן כ"ט זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בישראל, וצ"ל למלכות לבניו אחריו עי"ש במהר"ש א'; בד"ו משובש, ובילקוט שם אמרו לא היה עשיר כאחאב בן עמרי ול"ב מלכים עבדו אותו בקשו למרוד בו וכו' והושיבן תחת ידו בירושלים ובשמרון וע"ז היו וכיון שבאו לירושלים ושמרון היו יראי שמים לאמיתן שני ויפקד את נערי שרי המדינות וגו', ועי' באלהו וטא ד"ו ספכ"ד; ⁴ במקרא כתוב והנה וגו' אל אחאב מלך ישראל וגו' ויאמר כת ארר ה' בנערי וגו' ויפקד את נערי שרי המדינות וגו';

(מ"ג ב' ד.)⁶ וכיון שמת אחאב פשע מלך מואב ולא בל מלך ישראל. נתקבצו ועלו עליו שלשה מלכים. מלך ישראל ומלך אדום ויהושפט מלך יהודה. וכיון שראם לקח בנו בכורו והעלהו עולה לגבי מזבח. אמר לפניו. רבון העולמים. אברהם העלה את בנו לגבי מזבח ולא שחטו. אני אשחט את בני ואעלהו עולה כליל לפניך. שכל שתאמר אלי אעשה. שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך וגו' (שם שם כ"ה). אותה שעה ירדו ישראל ממדריגה עליונה למדריגה התחתונה. שנאמר ויהי קצף גדול על ישראל ויסעו מעליו וגו' (שם); וכיון שמת אחאב היו נערי שרי המדינות כל אחד ואחד נפטר והלך לו לביתו:⁷

ברוך המקום ברוך הוא. שמשלם לבני אדם איש כדרכיו. וכל אחד ואחד איש כמעשיו. ומקיים עליהם במידה שאדם מודד בה מודדין לו. לכך נאמר [ודבורה] אשה נביאה [וגו'] והיא יושבת תחת תומר דבורה בין הרמה ובין בית אל וגו' (שופטים ד' ד' וה'). אמרו. כשם ששמואל ברמה כך דבורה ברמה. לכך נאמר והיא יושבת תחת תומר [וגו']. אמרו. לא היו (אלא) תלמידי חכמים (אלא) בישראל [אלא] כמלא חצי דקל בלבד. לכך נאמר והיא יושבת תחת תומר (אמרו לא היו אלא תלמידי חכמים):⁸ דבר אחר והוא יושבת [וגו']. כשם שאין דרכה של אשה שתתיחד בתוך הבית. כך דבורה הולכת ויושבת תחת דקל ומלמדת תורה ברבים.⁹ לכך נאמר והיא יושבת [וגו'] בין הרמה ובין בית אל: **ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר**

הלא צוה [וגו']¹⁰ מה ת"ל הלא צוה. אלא כך אמרה לו. לא כך כתוב בתורה ודרשו השופטים היטב וגו' (דברים י"ט י"ח) ומה ענין של אחריו. כי תצא למלחמה (שם כ' א'):¹¹ וכי מה טיבה של דבורה אצל ברק וברק אצל דבורה. והלא דבורה במקומה וברק במקומו. אלא אמרו. ברק שימש את הזקנים בחייו של יהושע ושימשו לאחר מיתתו. לפיכך הביאורו ונתנוהו אצל דבורה:¹² באותה שעה הראוה לדבורה. במה הקב"ה מושיע את ישראל מבין האומות. בבני אדם שהן משכימין (ומשהרין) למעריבין לבית הכנסת או לבית המדרש ועוסקין בדברי תורה בכל יום תמיד. בהן או בשמשיהן:¹³ ומה נשתנו זבולון ונפתלי מכל השבטים כולם שבאתה תשועה גדולה

⁶ וכ"ה בד"ו במקרא כתוב והשיב: ⁷ בד"ו מוקטע: * כ"ה בד"ו. וכתב בעל זקוקן דנורא ואחריו בעל ישעיות יעקב מפורש בפ"ק דמגילה (י"ד ע"א) מה תומר זה צלו מועט אף ת"ה שבאותו הדור מועטין היו. ולפנינו בגמרא ליתא אלא בילקוט שופטים איתא לה גורשם בגליון מגילה ד"ר. והוא חסר לפנינו בגמרא ובעל דקדוקי סופרים הביאו מכת". ועכ"פ אין בזה לפרש המאמר שלפנינו. ופשוטו שלא היתה דנה יהודית אלא ת"ה עמה והיתה ישיבתן כחצי גורן עגולה. ובעלי דינים באין ועומדין לפנינה. ולא היו התיב אלא כמלא חצי דקל: ⁸ כל' אף שהיתה מלמדת תורה ברבים ואין כאן יחוד בהנהגה בעצמה כשם שאין דרכה של אשה. ובילקוט ג' לפי שאין דרכה וכו' בתוך הבית ויושבה בצלו של דקל וכו'. ובגמרא מגילה שם מ"ט תחת תומר אר"ש בן אבשלום משום יהוד ופיר"שי שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתתייחד שם עמה כמו בבית: ⁹ במקרא כתוב ותאמר אליו: ¹⁰ בילקוט השמים זה: ¹¹ בד"ו משובש ובילקוט בקטוע סגנון: ¹² כ"ה בד"ו בשיבוש קצת. ובילקוט בקטוע סגנון. ומלות בהן או בשמשיהן השמיטו. ובאמת נוסחא ודאית היא שאף בשמשיהן הקב"ה מושיע את ישראל. ועיי' לקמן ריש פ"י. ובפרש"י לבר פ"ג לכולא הכי. וכי מה טיבה וכו' וברק במקומו אלא אמרה לא כך כתוב בתורה וכו' וסמך ליה כי תצא למלחמה מה ענין זה לזה אלא רמז לשופטים שמנהיגים בישראל שיצאו עמהם למלחמה ועוד לפי שברק שימש את הזקנים וכו' שמשכימין ומעריבין לביהמדר ולביהמדר ועוסקים בכל יום בד"ת תמיד הן ושמשיהן ומה נשתנה וכו':

לישראל על ידיהן, אמרו. נפתלי שימש את יעקב אבינו ומצא הימנו קורת רוח. וזבולון ששימש את יששכר ועשה לו אכסנייה:¹⁴ ועל שבטח ברק באלהי ישראל והאמין בנביא[ות]ה של דבורה חלקו לו בשירה עימה. שנאמר ותשר דבורה וברק בן אבינעם (שם ה' א') ויאמר אליה אם תלכי עמי [וגו']. ותאמר הלך אלך עמך וגו' (שם ד' ה' וט'):¹⁵ ומה גש[ת]נת אשת חבר הקניי מכל הנשים כולן שבאתה תשועה לישראל על ידיה. אמרו. אשה כשירה הייתה. ועושה רצון בעלה הייתה. מיכן אמרו. אין אשה כשירה אלא העושה רצון בעלה:¹⁶

פעם אחת הייתי יושב בבית המדרש [הגדול] בירושלים לפני חכמים. אמרתי להן. רבותי עפר אני תחת כפות רגליכם ואומר לפניכם דבר אחד. אמרו לי. אמור. אמרתי. אבי שבשמים יהי שמך הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים ותהיה לך קורת רוח מישראל עבדיך בכל מקומות מושבותיהם. שכל הטובות והנחמות שאמרתה להן לישראל עבדיך לא אמרת להן אלא בחכמה בבינה ובדעת ובהשכל. שנאמר ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו וגו' (בראשית ב' י"ה). עזר כנגדו עזר להעמידו על רגליו ועזר להאיר את עיניו. אמרו לי. תן טעם לדבריך. אמרתי להן. אני נותן. אמרתי להן. רבותי ח'טים ושעורים עד שלא נעשו עד שלא נטחנו בריחים כלום הן אלא עצים. אמרו לי. הן. נתן אדם לאשה. תיקנן עשן וריקדן וטחנן בריחים. והוציאה מהן את הפת. פת יפה או בשר שמן או חלב שמן או כל אכילות טובות שבעולם. אמרו לי. פת יפה יותר מבשר שמן ומחלב שמן ומכל אכילות טובות שבעולם. פשתן. כלום הן אלא עשבים. אמרו (לו) [לוי]. הן. נתנו אדם לאשה וארגה ממנו בגד. [ולא עוד] אלא שמוציא (ממנו) [ממנה] פרייה ורבייה לעולם. [ועוד] כדי שלא ינאף ממקום למקום (ומוציא ממנו פרייה ורבייה בעולם).¹⁷ אלו ארבעה דברים שהאשה עושה לבעלה והוא¹⁸ כבר נותן לחם לאכילה. והלא לבהמה ולחיה ולעופות נותנין¹⁹ רבון כל העולמים. אעשה לו עזר כנגדו. עזר להעמידו על רגליו עזר להאיר את עיניו: ועוד אמרתי בפניהם דבר. רבותי עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש [הגדול] וצדיקי עולם יושבין לפניו. ואומר להן. בניי אתם בשר ודם. בניי אתם.²⁰ נשא אדם אשה טובה ומיופה שמח בה ומשתוקק בה. שינה יופיה יבקש לישא עליה אשה אחרת.²¹ אבל אין אתם כן. אתם לי מתחלה לעולם ולעולמי עולמים.²² שנאמר ויאמר ה' אלי לך אהב אשה [וגו']

¹⁴ בד"ו משובש. ובענין נפתלי עיי' בהרגום יונתן וירושלמי בפ' נפתלי אילה שלוהה: ¹⁵ במקרא כתוב ויאמר אליה ברק. בילקוט ג' חלקה לו בשירה שג' ותשר: ¹⁶ בד"ו ומה נשתנה אשת חבר כוכל וכו' שבאה תשועה גדולה על ידה לישראל וכו'. ובילקוט בשינוי סגנון וג' מכאן אמרו אין לך אשה כשירה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה: ¹⁷ בד"ו משובש. ביבמות ס"ג ע"א גרסינן אשכחיה ר' יוסי לאלוהו א"ל כתוב אעשה לו עזר במה אשה עזרתו לאדם א"ל אדם מבאי חומין חומין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאורת עיניו ומעמידתו על רגליו. ושם אמרו דייניו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא. ומלת ועוד כדי שלא ינאף וכו'. היא הגהת בעל זקוקין דנורא. והם ד' דברים. תיקון מזונות תיקון מלבושים. פרייה ורבייה. והצלה מן החטא: ¹⁸ כאן מקום פנוי בכת"י יותר מבשורת שלימה לרמוז על החסרון: ¹⁹ אף כאן מקום פנוי שורה וחצי שורה לרמוז על החסרון. וכמו שהוא בכת"י כ"ה בד"ו אלא שלא נרמוז על החסרון. וג' נותן לה לחם וכו' ומלות רבון כל העולמים חסירים: ²⁰ בד"ו יושבין לפניו ואומר להם כמי אתם מושלים נשא אדם וכו': ²¹ בד"ו שמח בה שינה יופיה ובקש לישא אחרת עליה: ²² בד"ו מתחלה ועד סוף אהובים לעלם ולעלמי עלמאי ויאמר ה' וגו':

(הושע ג' א.)²³ לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה [וגו'] [נרמיה ג' א.], וכי ריעין הן לך. או ממש יש [בהן] לשום אלהות. לכך נאמר ואת זנית רעים רבים וגו' (שם)²¹:

ברוך המקום ברוך הוא²⁵ שהוא מעביר עונותיהן של ישראל. ואינו משמר קינאה ונקמה עליהן בכל מקומות מושבותיהן. ודברי תורה לא מנע מהן. ועונותיהן ראשונים ראשונים מעביר מנגד פניו.²⁶ שנאמר כה אמר ה' אם ימדו שמים ממעל וגו' [נרמיה ל"א ל"א].²⁷ אם ימשו החוקים האלה וגו' (שם שם ל"ה). והייסורין²⁸ ואין מעשיו כמעשיכם ת"ל ולאשר אמר ברוך מבנים אשר וגו' (דברים ל"ג כ"ד). אמרו²⁹ [על בנותיו של אשר שהזקינה] כבתולה שאין לה דמים. לכך נאמר ברזל ונחושת מנעליך וגו' (שם שם כ"ה)³⁰ ואומר אין כאל ישורון (שם כ"ו): אשרי אדם שלא בא לידי עבירה ולידי עון וחט ולא יצא³¹ [ממנו שכבת זרע חנם. ויש בו דברי תורה לאמתן] ואפילו ישראל הוא ראוי לעלות עולה על גבי המזבח. שנאמר וישלח את נערי בני ישראל (שמות כ"ד ה').³² (הבל שעה) [אבל עשה] את עצמו³³ עצל מן העבירה ולא עושה. מזומן [לקבל] שכנה כמלאכי שרת.³⁴ שנאמר ואל אצילי בני ישראל לא וגו' (שם שם י"א):

סליק פירקא.

ותשר דבורה וברק וגו' (שופטים ה' א.). וכי מה נתנבאה דבורה לישראל. אלא כך אמרה להן. במי הקב"ה נפרע להן לישראל מאומות העולם. בבני אדם שהן משכימין ומעריבין לבית הכנסת ולבית המדרש ועונין אמן. ומברכין את הקב"ה באמן. שנאמר בפרוע פרעות בישראל [וגו'] (שם כ'). במתנדבים בעם ומברכים את הקב"ה בכל יום תמיד. עליהן הוא אומר פדה בשלום נפשי [וגו'] (תהלים נ"ה י"ט). שהוא משכים (ומשחיר) [ומעריב] לבית הכנסת להשלים (עשרה) [עשרה] להיות עדה. עליו הוא אומר פדה בשלום נפשי.¹ מי שיש לו תלמיד חכם בשכונתו. ויודע בו שהוא קורא לשם שמים ושונה לשם שמים. והיה זנו ומכלכלו ומפרנסו. נמצא מקיים את ת"ת את אשתו ואת בניו. ואת כל הקורין ושונין עימו. עליו הוא אומר פדה בשלום

²³ במקרא כתוב אלי עוד: ²⁴ בד"ו וכי רעים הן לו או ממש יש בהן. ועפ"י הגהתי ובכתי' אחר מלת ממש יש מקום פנוי כב' מלות לרמוז על החסרון: ²⁵ בד"ו חסירין אלו ה' מלות: ²⁶ בד"ו משובש קצת: ²⁷ במקרא כתוב מלמעלה: ²⁸ בכתי' מקום פנוי שורה אחת לרמוז על החסרון. ובד"ו והייסורין במרקין עונותיהם ואין מעשיו וכו': ²⁹ בכתי' פנוי כמלה אחת או ב' לרמוז על החסרון והגהתי עפ"י הילקוט פ' ברכה. ושם איתא שהזקינה כבתולה ובתולה אין לה דמים. וזה ג"כ שיבוש אלא שהזקינה כבתולה שאין לה דמים מידרש מן ויכויןך דבאך עיי"ש בתרגומים: ³⁰ בכתי' מקום פנוי כב' או ג' מלות לרמוז על החסרון: ³¹ בכתי' מקום פנוי כמו שורה שלמה לרמוז על החסרון והוספתי עפ"י הילקוט ס"פ משפטים דהובא שם. תני רבי אליהו זש"ה אין כאל ישורון אשרי אדם שיש בו דברי תורה לאמתו ולא יצאת ממנו שכבת זרע חנם ואפי' היא ישראל ראוי הוא להעלות עולה ע"ג המזבח ככ"ג שנ' וישלח את נערי בני וגו' וכל הנעשה עצל מן העבירה ולא עשאה הרי הוא ניוון מזיו השכינה ככ"ג שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: ³² בד"ו ע"ג המזבח ככתן: ³³ בד"ו נערי בני זה ששם עצמו: ³⁴ בד"ו מזומן כמלאכי השרת: אמר מאיר איש שלום רבו החסרונות בזה הפרק וחבל על דאבדין:

מאיר עין פרק (י') י"א.

¹ בד"ו מקומע ומשובש. ודוגמת הדרוש בשבת ק"ט ע"ב כשם ריב"ל. ועיי' ברכות ה' ריש ע"א ובגו' רב אלפס שם ובילקוט איוב ל"ו:

נפשי.² שאין לך סם חיים למלאך המות אלא מדת צדקה בלבד. שנאמר כי יגרתו וגו' (דברים ט' י"ט), ושנו חכמים במשנה. שכל המקיים נפש אחת מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא (סנהדרין פ"ד מ"ה). ואומר מתן בסתר יכפה אף [וגו'] (משלי כ"א י"ד):³

מעשה בשתי משפחות של כהנים שבאו לפני רבן יוחנן בן זכאי. אמרו לו. רבי בנינו מתים בני שמונה עשרה ובני חמש עשרה ובני שתים עשרה. אמר להן. לא הייתם אלא ממשפחת בני עלי דכתיב ביה. וכל מרבית ביתך ימותו אנשים ויש"א ב' ל"ב). אמרו לו. רבי ומה עלינו לעשות. אמר להן. כיון שמגיע בן לפירקו ראו כמה דמיו ותנו צדקה. ויבא מה שכתוב בו. וצדקה תציל ממות (משלי י' ב'). ויציל את מי שכתוב בו. וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. הלכו ועשו כן. והצילו את עצמן מן המיתה:⁴ ולא זו בלבד אלא מי שעושה משפט וצדקה ומקיים נפשות רבות עליו הכתוב אומר. פדה בשלום נפשי. באותה שעה אמר הקב"ה. מי פדה אתו ממקום שכינתו ופודה את ישראל מבין אומות העולם.⁵ מי שעושה צדקה ומשפט ומוציא.⁶ בזמן שישראל עושין משפט וצדקה מה נאמר בהן. אוהב צדקה ומשפט [וגו'] (תהלים ל"ה).⁷ ובזמן שאין ישראל עושין משפט וצדקה מה נאמר בהן. ותהי האמת נעדרת וישעיה נ"ט מ"ו):⁸ אבי שבשמים יהי שמך הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים ותהא לך קורת רוח מישראל עבדיך. שאמרתה. מי פדה אותי ממקום (שכינתו) [שכינתו] ופודה ומציל את ישראל מבין אומות העולם. והלא אתה פודה ומציל לכל באי העולם ומעשה ידיך שבראתה בעולם. שנאמר פדה אלהים את ישראל וגו' (תהלים כ"ה כ"ב). והוא יפדה את ישראל וגו' (שם ק"ל ח'): בית דוד. מה אתם יושבים. או מה אתם מבקשים. את ימות המשיח ואת הגאולה. כה אמר ה' בית דוד דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עשוק וגו' (ירמיה כ"א י"ב):⁹

אמרה דבורה. הואיל וקורת רוח מלמעלה וקורת רוח מלמטה. עין חיים היא למחזיקים בה (משלי ג' י"ח):¹⁰ רוכבי אתונות צחורות (שופטים ש"ט). אין צחורות אלא לשון נקיות מן הגזל: יושבי על מדין (שם). אילו בני אדם שמעמידין על דינן: דבר אחר יושבי על מדין. אין מדין אלא דין. שנאמר להטות מדין דלים (ישעיה י' ב'). מה (דין) [מדין] האמור להלן דין אף כאן דין:¹¹ [ה]הולכי על דרך [שיחתו]. אילו הסנהדרין. שעליהם העולם

² עיי' לקמן פכ"ז: ³ עיי' בנוסחת המשנה שם. ועיי' ב"ב ט' ע"ב: ⁴ עיי' ר"ה י"ה ע"א וב"ר ריש פנ"ט ומדרש שמואל פ"ח: ⁵ עיי' ברכות שם וכל מקום שגלו ישראל גללה שכינה עמם כמוזכר בספרי בהעלתך פ"ד ובכמה מקומות. ובקרא כתוב אשר יגה' ה' אתכם שמה (דברים ד' כ"ד) ויול' ה' אותך וגו' (שם כ"ה ל"ו). אשר יגה' ה' שמה (שם שם ל"ז): ⁶ בבתי' מקום פנוי כב' וגו' מלות לרמוז על החסרון. ובד"ו עד להלן אבי שבשמים כולא משובש: ⁷ עיי' סוכה מ"ט ע"ב: ⁸ כמ"ש שם והסג אהור משפט וצדקה מרחוק תעמוד וגו': ⁹ במקרא כתוב בית דוד כה אמר ה' וגו' מיד עושק: ¹⁰ היא כעין פתיחה למה שמבאר והולך: ¹¹ הובא בילקוט שופטים וגו' יושבי על מדין שמעמידין הדבר על הדין והשאר קטע ובד"ו שמעמידין על דינן ואין מדין וכו' ומלות ד"א יושבי על מדין קבועין. ובדרך השערה אומר שהמאמר קטוע ומסורס ומקומו לקמן קודם מקול מהצצים. והאי דבר אחר הוא הא דגרסינן בעירובין נ"ד ע"ב. תנא דבי רב ענן מ"ד רוכבי אתונות אלו ת"ה וכו' ללמוד תורה. צהורות משניין אותה כצהרים. ויושבי על מדין שדינן דין אמת לאמתה. והולכי אלו בעלי מקרא. על דרך אלו בעלי משנה. שיהיו אלו בעלי תלמוד שכל שיחתן דברי תורה. ותנא דבי רב ענן הוא סדר אליהו ובגזעו מצינו:

נשען, מה אתם יושבים. שיחו בה. אל יהא (לכם) ממנה במילה לעולם. שנאמר שמעו מלכים [וגו] שם צ"י: ¹² מקול מחצצים (שם י"א). אילו האומרים על טמא טמא ועל טהור טהור. על טהור במקומו ועל טמא במקומו ¹³ הילכות שבת וחגיגות ומעילות ודיני חצצים באדם: בין משאבים (שם). אינו [אלא] לשון שאיבה. שנאמר ותשאב לכל גמליו [בראשית כ"ד כ']. ואומר ושבתם מים בששון ממעני הישועה (ישעיה י"ב ג') [שלומדין ושואבין דברי תורה]: ¹⁴ דבר אחר בין משאבים. מתוך מחלוקתם שאובים דברי תורה ומכעיסות עליהם דברי תורה רבות. לכך נאמר בין משאבים: ¹⁵ שם יתנו צדקות ה' [וגו] (שם). חסד גדול עשה הקב"ה שפיזר את ישראל בין אומות העולם: ¹⁶

מעשה בהגמון אחר ור' יהודה הנשיא שהיו אוכלין ושותין. וכשהיטיבו את ליבם אמר לו אותו הגמון לר' יהודה הנשיא. אנו רחמנים יותר מכם. כשניתן לכם רשות על אדום להכריחה לא שיירתם בתוכה אלא מעוברת בלבד. שנאמר כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום (י"א י"א ט"ו). שתק ר' יהודה הנשיא ולא אמר לו דבר. עמד ויצא לשוק ומסר את הדבר לתלמיד. ובא וישב במקומו. אמר לו. אם רצונך יכנס תלמיד אחד ויאמר לנו דבר וגשמה בו. אמר לו. יכנס. נכנס אתו תלמיד ועמד על רגליו ואמר. בעל הבית באי זה מקום יפקיד כליו שכשיבא בעל הבית יבואו (כלין) [כליו] לתוך הבית. אמר את הדבר ושנה ושילש שלשה פעמים. עד שהגיע אותו הגמון לגופו של דבר. עמד אף הוא ונשא שתי ידיו לשמים ואמר. ברוך המקום ברוך הוא שבחר בכם מכל באי העולם. וקנה אתכם קנייין גמור בנים ועבדים לשמו. וקרא אתכם עם ונחלה וסגולה לשמו. ממאה מקומות נתנה עליכם ואמרנו. אם נהרג שבארץ ישראל. שבצפון שבדרום מי הרג לנו. ואם נהרג שבצפון שבדרום ושבבבל ושבבבלים ושבשאר מדינות מי הרג לנו. והרי הדברים בטילים בלא כלום. בודאי בעל הבית יודע באי זה מקום מפקיד כליו. שכשיבא בעל הבית לתוך ביתו יביא כליו לתוך הבית: ¹⁷

דבר אחר. שם יתנו צדקות ה' צדקות פרונו בישראל. עיר קטנה שבישראל. ועמדו ובנו להם בית הכנסת ובית המדרש. ושכרו להם את החכם. ¹⁸ ושכרו להן מלמדי תינוקות. אף עיר אחרת קרובה לה כיון שראו עמדו אף הן ובנו בית הכנסת ובית המדרש ושכרו להן מלמדי תינוקות. נמצאו בתי מדרשות רבים בישראל (לעולם). שנאמר אז ירדו לשערים עם ה'

¹² כ"ה בד"ו אלא שהוא משובש קצת ובילקוט קיטע ושינה הסגנון: ¹³ כנ"ל להגיה. ופי' במקומו בתנאי מיוחד ולא בכלל ועיי' דלעיל פ"ג ולקמן ספ"ג: ¹⁴ כ"ה בד"ו. ובילקוט השמיטין ג' בין משאבים שלומדין ושואבין ד"ת ועיי' הגהתי: ¹⁵ בילקוט השמיטין זה. ובד"ו מתוך שלומדין ושואבין ד"ת ומכעיסין עליהן ד"ת לכך נאמר וכו'. וג"ל שהוא קטוע ומעוררב עם הא דלעיל מן הילקוט. שבאן דרש מקול מחצצים בין משאבים. ודרש מהצצים לענין מחלוקת ההכמים בד"ת. ואמר ומכעיסות כלל המחלוקות מכעיסות עליהן וכו'. ומצינו לזה דוגמאות רבות כגון ר"א וחביריו: ¹⁶ בפסחים פ"ז ע"ב איתאמרא משם ר' אושעיא: ¹⁷ בד"ו מעשה בכומר א'. ובגמרא שם סיפור זה המעשה דא"ל שהוא מינא לר' הנינא והתלמיד הוא ר' אושעיא עיי'ש ובילקוט השמיטין המאמר שלפנינו והוא הא דפסחים ג' שם א"ל התא אפיקורוס לר' נשיאה. ופי' ממאה נתנה עליכם וכו' ניתנה עצה עליכם: ¹⁸ חכימא הווין לחזוניה. בד"ו ושכרו להם חזנים ובילקוט את התין:

(שם).¹⁹ ומתוך בתי מדרשות שרבים בישראל (לעולם) אשרי מי שמחדש דברי תורה על פיו. דומה כמי שמשמיעין אותו [מן השמים]. (אמר) [ואומר] לו הקב"ה. בני בית המדרש [הגדול שלי שלך הוא. שנאמר יבחר אלהים חדשים (שם ח)].²⁰ מיכן אמרו ארבעים אלף מישראל שנתקבצו ויצאו למלחמה ויש ביניהן זוג אחד של תלמידי חכמים דומה שהוא מסרם (כידו) [בידן]. שנאמר מנן אם יראה ורומח:²¹

סליק פירקא.

למה היו ישראל דומין בימי שפוט השופטים. למלך בשר ודם שקנה (בנים) [בתים] ועבדים.¹ מהן בני שש. מהן בני חמש. מהן בני ארבע. מהן בני שלש. מהן בני שתיים בני אחת. וגידלן על שולחנו ואכלו ממה שהוא אכל ושתו ממה ששתה. וגידלן ובנה להן בתים. ונטע להן גפנים ואילנות ונטעים. אמר להן. היוהרו בנטיעות הללו. היוהרו באילנות הללו. היוהרו בגפנים הללו. כיון שאכלו ושתו עמדו ועקרו את הגפנים וקיצצו את האילנות והכריתו את הבתים ואת הנטיעות. כיון שבאן ומצאן (הרחיבה) [הרחיקה] דעתו מהן.² אמר. הרי הן כתינוקות של בית רבן מה אעשה לאילן.³ הביאהו והיכהו ושנו לו ושלשו לו. לכך נדמו ישראל לפני אביהם שבשמים בימי שפוט השופטים. סרחו במעשיהן ומסרן למלכות. חזרו ועשו תשובה נאלץ מיד. ללמדך שלא חסר מישראל שום פרוטה שלא כדן. והכל אינו אלא בדין.⁴ ושםא תאמר אותן ארבעים ושנים אלף שנהרגו בימי יפתח הגלעדי מפני מה נהרגו. יפתח הגלעדי נדר שלא כהוגן. ופינחס בן אלעזר עומד. היה לו לפינחס שילך אצל יפתח להתיר את נדרו. היה לו ליפתח לילך אצל פינחס ויתיר לו את נדרו. ולא הלך. זה אומר אני כהן גדול בן כהן גדול בן בנו של אהרן הכהן אלך אצל עם הארץ. וזה אומר אני ראש לכל ישראל אלך אצל זה. זה נוהג גדולה לעצמו וזה נוהג גדולה לעצמו. אוי לה לגדולה שמקברת את בעליה. (אוי לה לגדולה שמקברת את בעליה). אוי לה לגדולה שאינה גורמת טובה בעולם.⁵ יפתח הגלעדי נדר (נדר) דבר שלא כהוגן להעלות את בתו על גבי מזבח. נתקבצו עליו אנשי אפרים לעשות עימו מריבה גדולה. היה לו לפינחס שיאמר להן. להתיר לו נדרו לא באתם אליו. לעשות מריבה באתם אליו. לא מיחה בבני אפרים.

¹⁹ בד"ו ובילקוט נקטע המאמר: ²⁰ הגהתי עפ"י הד"ו והילקוט ומשובש שם קצת. בכת"י אחר מלות שמשמיעין אותו מקום פנוי לרמוז על חסרון. וג' הילקוט נמצאו בתי מדרשות רבים בישראל וכל מי שמחדש ד"ת על פיו דומה כמי שמשמיעין אותו משמים ואומר לו כך אמר הקב"ה בנה לי בית ששכר גדול שלו הוא שג' יבחר אלהים חדשים וגו'. וכל השאר השמיט; ²¹ בד"ו דומה כאחוז חרב פיפיות בידו שג' מנן וגו' ובילקוט מכאן אמרו וכו' למלחמה בשנים עליהם כמי שהוא תפוס מנן וחריס שג' וכו'. ובעל ישועות יעקב רמז כאן על הפ' כלי יקר לס' שופטים עיי"ש:

מאיר עין פרק (י"א) י"ב.

¹ כ"ה בד"ו: ² כ"ג לי להגיה. בד"ו חסגנון קטוע קצת: ³ בכת"י מקום פנוי כאן כחצי שורה לרמוז על החסרון: ⁴ בד"ו משובש קצת: ⁵ בד"ו חסגנון מקוטע ובילקוט שופטים לא הביא רק מכאן ואילך. ועיי' בב"ר פ"ס ותנהומא הוצאת מהור"ש פ' בחוקותי וביקרא רבה פל"ז. ועיי' רד"ק דה"א ט' כ':

ולא התיר לו את נדרו ליפתח.⁶ מי שיושב על כסא שופט צדק יהי שמו הגדול מבורד לעולם ולעולמי עולמים אמר. מאחר ששם זה נפשו בכפו ובא והציל את ישראל מיד מואב ומיד בני עמון באו לעשות עימו מריבה גדולה. לפיכך נתקבצו למלחמה ויצא והרג בהן ארבעים ושנים אלף. שנאמר ויאמר לו אמר נא שבולת ויאמר סבולת (שופטים י"ב ו'). זה לשון עבודה זרה. כאדם שאומר לחבירו שאבול. והוא לא יכול לדבר כן ויאחזהו וישחטוהו אל מעברות הירדן וגו' (שם).⁷ ומי הרג את כל אלה. אמור. לא הרג אותן אלא פינחס בן אלעזר. שהיה ספק בידו למחות ואינו מוחה. להפך לו נדרו ליפתח ולא התיר לו. ולא פינחס בלבד. אלא כל מי שהוא ספק בידו למחות ואינו מוחה. להחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר. את הדמים הנשפכין לישראל אינן נשפכין אלא על ידיו. שנאמר ואתה בן אדם צופה וגו' באמרי לרשע [וגו'] ואתה כי הזהרת רשע (ואי) [וגו'] (יחזקאל ל"ג ה' י"ט). לפי שכל ישראל ערבין זה לזה. למה הן דומין. לספינה שנקרעה בה בית אחד. אין אומרים. נקרע בית אחד בספינה. אלא נקרעה כל הספינה כולה. שנאמר הלא עכנ בן זרח מעל מעל וגו' (יהושע כ"ב כ').⁸

ושמא תאמר אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בני בנימין מפני מה נהרגו.⁹ היה להן לסנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע ופינחס בן אלעזר עימם. שיקשרו חבלים של ברזל במתניהם. ויגביהו (בנדים) [בגדיהם] למעלה מארכובותיהם. ויחזרו בכל עיירות ישראל. יום אחד בבית אל. יום אחד לחברון. יום אחד לירושלים. וילמדו את ישראל דרך ארץ. בשנה בשתים בשלש. עד שיתישבו ישראל בארצם. יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולם כולו שברא מסוף העולם ועד סופו. הן לא עשו כן. אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד נכנס לכרמו וליינם. אמר. שלום עליך נפשי. כדי שלא להרבות את הטורה.¹⁰ ושנו חכמים במשנה. הוי' (מעט עוסק ועוסק) [מעט בעסק ועוסק בתורה]. והוי' שפל רוח בפני כל אדם [ואם בטלת מן התורה יש לך הרבה בטלים כנגדך] (אבות פ"ד מ"א).¹¹ וכשעשו בגבעת בני בנימין דברים מכוערין ודברים שאינן ראויין. באותה שעה ביקש הקב"ה להחריב את כל העולם כולו. אמר לא נתתי תורתי לאילו ולא [אלא] שיקראו וישנו בה וילמדו הימנה דרך ארץ.¹² אלא לא כך כתבתי בתורתי אף על פי שאין בהן דברי תורה אלא מדך ארץ ורדפו מכם המשה מאה (ויקרא כ"ח). אבל אם תעשו את התורה ותעדיפו עליה. אחד מכם ירדף אלף ושנים ינוסו רבבה (דברים ל"ב ל').¹³ לפיכך נתקבצו ויצאו למלחמה

⁶ בד"ו מקושט: * במקרא כתוב ויאמרו לו וגו' ולא יכין לדבר כן ויאחזו אותו. בד"ו ובילקוט הגו' שאומר לחבירו שא בל: * עיי' שבועות ל"ט סע"א ובויקרא רבה פ"ד תני רשב"י נמשלו ישראל לשה וכו' משל לבנ"א שהיו יושבין בספינה נטל א' מהן מקדה והתחיל קודח תחתיו וכו'. והנה המשל כנגדון אחר ועיי' מבילקוט יתרו מוס' דבחרש במ"ע אות מ', ואולי היא ממכילתא דרשב"י. ובילקוט השמיט מן לה"ד וכו': * בילקוט אותן ע"ב אלף. ואין אלו המנינים מסכימים עם המקראות שלפנינו שכל הנופלים במלחמה זו היו ס"ה אלף וק"ל. ואולי שהעדיף על החשבון לפי שהכריתו בבנימין גם הנשים והטף. ותפס במנין מסוים. או אפשר דקשיב את אנשי ובש גלעד שלא נודע מנינם ותפס במנין מסוים: ¹⁰ בילקוט לכרמו ולותיו. בד"ו הדברים מקושטים ומשובשים: ¹¹ כ"ה בילקוט: ¹² בכת"י כאן מקום פגום לרמוז על הסיון איזה מלות: ¹³ עיי' לעיל פ"ג ובילקוט השמיט זה ושניה הסגנון:

ונהרג מהן שבעים אלף. ומי הרג את כל איליו. אמרו. לא הרג אותן אלא סנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופינחס בן אלעזר הכהן:

ופילגש בגבעה בימי כושן רשעתים (המת) [היתה].¹⁴ וכי מה טיבה של אותה פילגש שהביארה ונתנה אצל שופטי ישראל. אלא לפי שרחמי של הקב"ה מרובין על ישראל לעולם. אמר. שמא (אמר) [יאמרו] אומות העולם. עדיין לא נכנסו ישראל בארצם אימתי קילקלו במעשיהן.¹⁵ לפיכך הביארה ונתנה אצל שופטי ישראל: ברוך המקום ברוך הוא שרחמי מרובין על ישראל לעולם וחס על כבודן בכל מקומות מושבותיהן. באותה שעה נתנו כהונה לבני איתמר בן אהרן שבעים ושתים שנה.¹⁶ (וקילקלו) [וקלקלוה] בני עלי.¹⁷ מיד אמר הקב"ה. מה בין זה לזה. והלא אלעזר בן אהרן ואיתמר בן אהרן. שנאמר (ואביט ואין) [וירא כי אין] איש וגו' (ישעיה נ"ט ט"ז).¹⁸ באותה שעה אמר הקב"ה שתחזור כהונה לבעליה. שנאמר כה אמר ה' צבאות (ש"א ב' כ"ו).¹⁹ (אמר לאהרן. אמר לאהרן). אמר אמרתי ביתך ובית אביך וגו' [אמר לאהרן אמר לאיתמר].²⁰ והקימותי לי כהן נאמן אשר וגו' (שם שם ל' ער ליה). זה צדוק הכהן לפני דוד המלך.²¹ ובשביל מעשיהן (שהיו מקולקלין) של בני עלי [שהיו מקולקלין] יצאו ישראל למלחמה ונהרגו מהן ארבעת אלפים.²² ואמרו ישראל באותה שעה. למה נגפנו ה' היום לפני פלשתים וגו' (שם ד' ג'). באותה שעה אמר הקב"ה. כשהיו בני עלי (היו) מכעיסים אותי בעזרת ישראל ובעזרת נשים לא אמרתם באי זה מונח. עבשיו שיצאו ישראל למלחמה אמרו. נקחה אלינו משילה את ארון ברית ה' וגו' (שם). שלחו והביאו את ארון ברית ה'. שנאמר וישלח העם שיליו וישאו וגו' (שם ד'). ישראל הריעו תרועה גדולה שאין בה ממש. על אותה שעה הוא אומר. נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה י"ב ח'). פלשתים אמרו. אי לנו מי יצילו מיד האלהים האדירים וגו' התחזקו והיו לאנשים וגו' (שופט' שם ח' ט"ז). מיד יצאו ישראל למלחמה ונחרג מהן שלשים אלף ונשבה ארון הברית והביאורו לאשדוד לבית דגון אלהיהם. שנאמר וישכימו אשדודים ממחרת [וגו'] (שם ה' ג'). ראו שכך המדה.

¹⁴ כ"ה בילקוט. ומן הייתה ולהלן עד באותה שעה קיטע: ¹⁵ כ"ה בד"ו. כל' א"כ כבר מקולקלין היו מימות יהושע: ¹⁶ בילקוט נתנה הכהונה וכן בד"ו נתנה. כל' באותה שעה נגזרה הגזירה ונתקיימה אחר מות יפתח שבימיו עדיין היה פינחס כהן. ובילקוט מ"ב שנה, וזה ודאי שיבוש. וכשתתבאר ביחוס בני אהרן בדה"א ה' כ"ט וגו' ושם ל' לה' תמצא שנחסרו ביחוסו של עזרא (עזרא ז' מ"א עד ו') אמריה אחיטוב צדוק אחיטוב עזריה ויהונן ששה דורות (בדה"א ה' ל"ג עד ל"ו) ובנו של יוחנן עזריה הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה. ואמריה הנזכר היה בנו של מריות. וחשיב ביחוסו של עזרא בן עזריה בן מריות. ויראה שבין דורות אלו ממריות עד עזריה אשר כהן בבית שלמה היתה הכהונה בידי בני איתמר ועיקר הסתלקותם היתה בהריגת נוב עיר הכהנים ונתמלא דבר ה' על עלי בימי שלמה (מ"א ב' כ"ז): ¹⁷ כ"ה בילקוט: ¹⁸ בילקוט השמים כל זה. והגהתי מסביר דקדוש זה נאמר וירא ה' וירע בעיניו כי אין משפט. ובד"ו שג' ואביט ואין עזר. והוא שם ס"ג ה'. ולא מצאתי לו שום ענין לכאן: ¹⁹ במקרא ליתא צבאות. ובד"ו לכן כה אמר ה' צבאות אמור אמרתי וגו'. והוא שם ל' ובמקרא כתוב לכן נאם ה' אלהי ישראל: ²⁰ בד"ו ליתא כלל. ובילקוט אמור לאהרן אמור לירמיהו. והוא אין לו שחר. דמה ענין ירמיהו לכאן. וע"כ ל' צ"ל לאיתמר. ובמדרש שמואל פ"ח אמור אמרתי שתי פעמים ביד מי איתמר שהי פעמים. ואף הוא משובש קצת. ועיי' בהערות למוהר"ש באבער שרמז על רש"י ורד"ק שם. ומזה למדתי להגיה כמו שהגהתי: ²¹ ע"כ הוא בילקוט שופטים. במקרא כתוב כאשר: ²² בילקוט שמואל ז' ק"ג שינה הסגנון וג' על הכל הקב"ה פורע מדה במדה לפי שהיו בני עלי מקולקלים במעשיהם יצאו למלחמה וכו'.

שנאמר וישלחו ויאספו כל סרני וגו' ויאמר גת יסוב וגו' (שם שם ח').²³ ואף שם הכה מכה גדולה. שנאמר ויהי אחרי הסבו אותו ותהי יד ה' [וגו'] (שם ט'). ראו שכך היא המדה הוליכוהו לעקרון. שנאמר וישיבו את ארון ה' עקרון (שם י').²⁴ ואף שם הכה מכה רבה. שנאמר ויצעקו העקרונים וגו' (שם ט'). ראו שכך המידה הוליכוהו בשדה. שנאמר ויהי ארון ה' בשדה וגו' (שם י').²⁵ ואף שם הכה מכה רבה. שנאמר ויקראו פלשתים לכהנים ולקוסמים (שם י'). כהנים אף על פי שעובדי עבודה זרה היו היתה בהן דרך ארץ. ומה היא דרך ארץ שהיתה בהן. אמרו להן. אם משלחים אתם את ארון ברית ה' אלהי ישראל אל תשלחו אתו ריקם (שם י').²⁶

ומה היא [ה]מכה שהביא עליהן הקב"ה. הביא עליהן עכברים. היו ממיתין בהם אנשים (שני ועשתם צלמי טחוריקם) ונשים וטף. מתוך בתיהן יוצאין לשדה ואוכלות מהן חישים ושעורים ופול ועדשים וכל מיני קטניות. שנאמר ועשתם צלמי טחוריקם וגו' (שם ח').²⁷ ולמה תכבדו את וגו' (שם י'). מיד מילאוהו כסף והרכיבוהו על גבי העגלה. וכשהן מהלכין בדרך נשאו [ה]פרות (ה)שירה בקולן. וכך אמרו. רוני רוני השיטה. התנופפי ברוב הדרייך. המחושקה ברקמי זהב. המהוללה בדביר ארמון. המאופדת בין שני הכרובים. שנאמר וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש וגו' (שם י').²⁸ עד שהיו רחוקים מבית שמש כאלפים אמה במידה. אמרו. ניטול את הבגדים ונניחם במקום מוצנע ונראה מה עושים אילו לאלהיהם שכך כיבדנוהו וכך (עשה) [עשינו]. מיד נטלו את הבגדים ונתנום במקום המוצנע: היה להן לאנשי בית שמש כיון שראו את הארון (נטלו) [ליטלו] את (בגדיהם) [בגדיהם] ולהניח על (פניהם) [פניהם] ולבא וליפול לפני הארון כשעה אחת כשתים כשלש עד שיתכסה הארון. ויתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה מסוף העולם ועד סופו. הן לא עשו כן. אלא כשראו את הארון. שוחקין וזוקפין ועומדין ומרקדין ומדברין דברים יתירים. שנאמר ובית שמש קוצרים וגו' (שם י'). והן אינן יודעין מי הניח את הארון. ונטלו את (הארון) [הבגדים] והלכו להן. שנאמר וחמשה סרני פלשתים ראו וגו' (שם ט'). לפיכך נפל מישראל חמשים אלף וסנהדרי גדולה עמם. שנאמר ויך באנשי בית שמש [וגו'] (שם י'). ומי הרג את כל אילו. אמרו. לא הרג אותן אלא אנשי בית שמש שלא היתה בהן דרך ארץ.²⁹ ללמדך שלא חסר מישראל פרומה אלא בדין. והכל [בדין]. אלא (יהא) האלהים שבשמים יודע שבשכר דבורה ונבואתה וברק ונבואתו לפיכך באתה

²³ במקרא כתוב ויאספו את כל וגו' ויאמרו גת: ²⁴ במקרא כתוב וישלחו את ארון האלהים: ²⁵ במקרא כתוב ויצעקו: ²⁶ בילקוט קיטע ושינה הסגנון וגו' ואף בפלשתים היתה מכה רבה: ²⁷ במקרא כתוב אם משלחים את ארון אלהי ישראל: ²⁸ בד"ו ויצאו מתוך בתיהם לשדה, ובילקוט השמים כל זה ופרס המאמר והקדים בסדרו ענין השירה עיי"ש: ²⁹ בד"ו התנופפי התנופפי ברוב הדרך וכל המהולל בדביר וארמון שנאמר וכו' והשאר חסר. ובילקוט התנופפי ברוב הדרך וכו' וארמון המעולפת מבין שני הכרובים. ובכ"ר פ"ד תני אליהו רומי השטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת וכו' המעולפת מבין שני הכרובים. ובמדרש שמואל פ"ב תאני אליהו רומי השטה התנופפי התנופפי ברוב הדרך המחושקת ברומי זהב וכו' וארמון המפוארה בשני הכרובים. וצא והקש המאמרים עם הגמרא דע"ז כ"ד ע"ב. והא דאליהו מייחית התם משם ר' יצחק נפחא וגרים התם הדרך המחושקת וכו' ארמון ומפוארה בעדי עדיו. ורב אשי מתני להא דר' יצחק אהא ויהי בנסוע הארון וגו' ישראל מאי אמרו אר"י רוני רוני השטה: ³⁰ הגהתי עפ"י הסברא והילקוט ומכאן ואילך קיטע עד מכאן אמרו וכו' להלן. ועיי' סוטה ל"ה ע"א וכו':

תשועה גדולה על ידיהן: ושכרן של אחאב ושל איזבל [ש]אבדו מן העולם הזה ומן העולם הבא ואבדו בניו עמם: ושכרן של שבט זבולון ושבט נפתלי שעשו רצון [אביהם שבשמים ורצון] אביהם יעקב לפיכך באתה תשועה גדולה על ידיהן: ושכרה של יעל אשת חבר הקיני שעשתה רצון בעלה לפיכך באתה תשועה גדולה על ידה: ושכרו של פינחס יצאו בני אפרים למלחמה ונהרגו מהן ארבעים ושנים אלף: ושכרן של סנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע ופינחס בן אלעזר נתקבצו ישראל ויצאו למלחמה על בני בנימין ונהרגו מהן שבעים אלף: ושכרן של בני עלי יצאו ישראל למלחמה ונהרגו מהן ארבעת אלפים: ושכרן של זקנים יצאו ישראל למלחמה ונהרגו מהן שלשים אלף ונשבה ארון הברית: ושכרן של אנשי בית שמש שלא היה בהן דרך ארץ נפלו מהן מישראל חמשים אלף וסנהדרין גדולה עמהן: מיכן אמרו במידה שמודד בה אדם מודדין לו. בוודאי רבון כל העולמים צדקתך כהררי אל וגו' (תהלים ל"ו ז):³¹

סליק פרקא.

ישמור אדם דברים בלבו שלא יאכל עם עמי הארץ על השולחן ולא ירבה עמיהם בסעודה בכל מקום. מפני שעמי הארץ ממעטין במעשרות ובשביעית. והכתוב אומר. מה לתבן את הבר נאום ה' (ירמיה כ"ג כ"ח). ואמרו חכמים כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו.¹ וכן דוד אמר. לא ישבתי עם מתי שוא וגו' שנאתי קהל מרעים וגו' (תהלים כ"ו ד' ו"ח). ה' אהבתי מעון ביתך וגו' (שם ח'). ארחץ בנקיון כפי וגו' לשמיע בקול תודה וגו' (שם י"ז ו'). אל תאסוף עם חטאים וגו' (שם ט'). מיכן אמרו. ירבה אדם סעודתו עם תלמידי חכמים כדי שילמד מהן דברי תורה. ואל ירבה אדם סעודתו עם עמי הארץ. שלאחר שעה מספרין עליו לשון הרע.² למדנו מאברהם שעשה לחם למלאכים ונהנו ממנו. שנאמר ויאמר אדני אל נא וגו' (בראשית י"ח ג'). מיכן אמרו. יטול אדם רשות [מרבן] ואחר כך יעשה רצון תלמידי חכמים הבאין אחריו. לכך נאמר ויאמר ה':³

כל האומר לא אכלו מלאכי שרת אצל אברהם אבינו לא אמר כלום. אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח פתח להם הקב"ה את פיהם ואכלו שנאמר והוא עומד עליהם [וגו'] (שם שם ח').⁴

ברוך המקום ברוך הוא שמשלם לאוהביו וליראייו (שכר) [שכר] דרך הארץ בעולם הזה וקרן קיימת לו לעוה"ב. שבשכר קיתון של מים שרחצו (ידהם) [רגליהם] מלאכי שרת נתן להן הקב"ה באר לישראל ארבעים שנה במדבר.⁵ באר. כאי זה צדי. בזמן שהיו ישראל עושין רצונו של מקום

³¹ הגהתי ע"פ הד"ו ובעיקר דבריו מקוטעים וחסרים ומשובשים, ועיי' ברכה במדבר ספ"ה אליהו ואחר נתקבצו ויצאו למלחמה וכו' כל הענין של בני עלי והארון ונקטע ונשתבש:

מאיר עין פרק (י"ב) י"ג.

¹ בן סירא. עיי' ב"ק ע"ב ע"ב: ² עיי' פסחים מ"ט ע"א וסנהדרין כ"ב ע"ב: ³ כולא הוכח בילקוט וירא. ושם ג' לעולם וטול אדם רשות מרבו וכו' הבאין אליו. ועפ"ז הגהתי ויעיי' ב"מ פ"ו ע"ב ושבת קכ"ז ע"א: ⁴ עיי' ב"מ שם ובתוספות שם וב"ד פמ"ח: ⁵ עיי' ב"מ שם מאי דמיתאמרא בשם רב ובשם תדרי' ובמכילתא בפתיחתא דכשלה ובנרמזו כמ"ע שם אות מ"ד, ובפסיקתא רבתי פיר' פ"ד ובמ"ע שם אות כ"א:

היתה משכמת והולכת ונובעת במקום שהיו ישראל שרויין, ובזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום היתה מאחרת כשעה כשתים כשלש כארבע כחמש. עד שהיו יוצאין נערים קטנים ותלמידי חכמים ואומרים. עלי באר בזכות אברהם יצחק ויעקב. עלי באר בזכות משה ואהרן ומרים. ואחר כך היתה הולכת ונובעת בין שבטו של יהודה לשבטו של יששכר. שנאמר באר חפרוה שרים וגו' (במדבר כ"א י"ח). באותה שעה היתה שמחה גדולה לישראל מגדוליהם ועד קטניהם:⁹ בשכר צלו של אילן שהושיב [אברהם] אבינו את מלאכי שרת הקוף להן הקב"ה שבעה ענני כבוד לישראל ארבעים שנה במדבר: [ובשכר הפת שהאכיל אברהם אבינו את מלאכי השרת נתן להם הקב"ה מן ארבעים שנה במדבר]:¹⁰ מן. כאי זה צד. ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו ולא משוא פנים. שכשם שעשה אברהם אבינו לחם למלאכי השרת כך [מין] שהיה רוצה במן לשעום בו טעם פת טעם. בשר טועם. דבש טועם. טעם חלב טועם. חמאה טועם בו. שנאמר שטו העם ולקטו וגו' (במדבר י"א ח'):¹¹ ובשכר אותו הענל שהאכיל אברהם אבינו את מלאכי השרת נתן להם הקב"ה שליו לישראל שתי פעמים. אחת קודם מתן תורה ואחת לאחר מתן תורה. סליו דבר גדול לישראל בשביל הדבר [שבא] על ידיהן:¹² ובשכר שליוה אברהם אבינו את מלאכי השרת ליוה הקב"ה את בניו ארבעים שנה במדבר. שנאמר וה' הולך לפניו (שמות י"ג כ"א). אילמלי דבר כתוב אי איפשר לאומרו. כביכול כאב לפני בנו. כרב שנוטל פנס לפני עבדו. כאב לבן. כאם לתינוק. שנאמר כי תאמר אלי שאהו בחיך (במדבר י"א כ"ב):¹³

למדנו מגדעון שעשה לחם למלאך ונהנה ממנו. שנאמר ויאמר אליו אם נא מצאתי חן בעיניך [וגו'] והוצאתי את מנחתי וגו' וגדעון בא ויעש גדי עזים וגו' (שופטים י' י"ז עד כ'). למדנו ממנו שעשה לחם למלאך ולא נהנה ממנו. שנאמר ויאמר מלאך ה' אל מנחה אם תעצריני וגו' (שם י"ג ט"ו):¹⁴ בוא וראה כמה עונשה של פת. שהורגת את גדולי ישראל ומשרת שכינה על נביאי השקר. מנין שהורגת את גדולי ישראל. צא למד (מקום) [ממקום] גוב ושאל ואחימלך בן אחיטוב. שנענשו על דוד עונש גדול.¹⁵ ומנין שהיא משרת שכינה על נביאי השקר. צא למד מאותו נביא (השקר) שבא אל מלך ישראל. אמר לו הקב"ה אל תהנה ממנו ואם נהנת אין [אתה] בא אל קבר

⁹ מכאן ויאלץ קיסע בילקוט עד סוף הפרק וכל המרכבה סעודה עם ע"ה. וענין הבאר עיו' תוספתא סוכה פ"ג ובמדבר רבה פי"ט: ¹⁰ כ"ה בד"ו: ¹¹ עיו' ספרי בהעלותך פי' פ"ו ופ"ט ויומא ע"ה ע"א: ¹² בענין השליו עיו' במכילתא דבשלח מס' ד' פ"ג ובמה שכתבתי שם במ"ע אות ה' ושם בפ"ב ובמ"ע אות כ' ויומא שם ע"א וע"ב. ושם אמרו כתוב שליו וקרינן סליו צדיקים אוכלין אותו בשלות ורשעים אוכלין אותו ודומה להן כסליון. וזה שאמר סליו דבר גדול וכו' כל' שנקרא סליו: ¹³ במכילתא פתחתא דבשלח. ובמכילתא דרשב"י שהבאתי בפ"ט כהוספה ד' במבוא ריה"ג אומר אלמלא מקרא כתוב א"א לאמרו (לאב) [כאב] שנטל (פיוס) [פנס] לפני בנו וכרב שנטל (פיוס) [פנס] לפני עבדו: ¹⁴ בגדעון נהנה המלאך אף שלא אכל שהרי אמר אנכי איש עד שובך. וגדעון הכין לו סעודה שהיה סבור שיאכל אלא שאח"כ אוכלתה האש מן הנזר ועכ"פ קבל מנחתו. אבל כמנחת א"ל אם תעצריני וגו' ואם תעשה עולה וגו'. והמפורשים הגיהו בגדעון ולא נהנה ממנו וא"ל: ¹⁵ כ"ה בד"ו. כסתדרין ק"ר ע"א אהא דאיתאמרא בשם ר' יוחנן דשגגתה עולה דזון ואיתפרש בשם ר"י אמר רב אלמלי הללוהו יונתן לדוד ב' ככרות לחם לא נהרגה גוב וכו':

אבותיך¹³ בא נביא אחד ואמר לו: גם אני נביא כמוך [וגו'] (מ"א י"ג י"ה). אף על פי שביחש לו שרתה עליו רוח הקודש, שנאמר ויהי המה יושבים על השולחן [וגו'] (שם שם כ'): ¹⁴

מיכן אמרו: כל האוכל לחם עם עמי הארץ ומרבה עמם בסעודה אין דבריו נשמעין. ולסוף מחלוקת בא על ידו, שנאמר מנשה את אפרים (ישעיה ט"ז כ'): ¹⁵ הא למדת שכל האוכל עם עמי הארץ על השולחן ומרבה עמם בסעודה אין דבריו נשמעין ולסוף מחלוקת באות על ידו שנאמר מנשה את אפרים: ¹⁶ מיכן אמרו: כל האוכל עם עמי הארץ ומרבה עימם בסעודה כעובד עבודה זרה, ואם תלמיד חכם [הוא] מזלזל [את תורתו] ומחלל את שמו של אביו [שבשמים], ומאלמן את אשתו ומייתם את בניו ואינו ממלא את ימיו, וקושר שם רע לו ולבניו ולבניו בניו עד סוף כל הדורות.¹⁷

סליק פירקא.

ישמור אדם דבריו בלכבו שלא ירבה שחוק שיחה ותיפלות. שאין שחוק שיחה (אלא) ותיפלות אלא גילוי עריות. (אמ' ר') [אמר ר'] עקיבא שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה (אבות פ"ג מ"ג). ואין שחוק אלא עבודה זרה. שנאמר וישב העם לאכל ושתה וגו' (שמות ל"ב ו'). ואין שחוק אלא שפיכות דמים. שנאמר ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' ויקומו ויעברו במספר וגו' ויחזיקו איש בראש רעהו וגו' (ש"ב ב' י"ד עד ט"ז). ² ואין שחוק אלא עבירה קשה. שנאמר ועתה אל תתלוצצו וגו' (ישעיה כ"ה כ"ב): ואין שחוק אלא משנה דינה של גיהינם. שנאמר לכן שמעו נא דבר ה' אנשי לצון וגו' כי אמרתם כרתנו ברית את מות וגו' (שם שם י"ד וט"ז). ³ כך אמר להם הקב"ה לישראל בני לא אני [הוא] שישבתי תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שיברא העולם. עד שדרשתי וחקרתי וצרפתי ובחנתי את כל דברי תורה כולה⁴ (מ"ס) [ומיום] שניברא העולם עד אותה שעה. (וישבת) [ישבת] על כסא כבוד שלי.⁵ שליש היום

¹³ בכת"י כאן מקום פנוי כג' וד' מלות לרמוז על הסרן. ובד"ו ואם נהנתה תמות. והשלמותי החסרון עפ"י לשון המקרא לא תבוא נבלתך אל קבר אבותיך (מ"א י"ג כ"ב): ¹⁴ במקרא כתוב הם יושבים אל. ובסנהדרין שם ק"ג ע"ב בשם ר' יוחנן מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומטרה שכונה על נביאי הבעל וכו': ¹⁵ דקודם כתוב ויהי מאשרי העם הזה מתעים וגו' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם וגו' ויגזור על ימין ורעב וגו' איש בשר ורעו יאכלו מנשה את אפרים ואפרים את מנשה. ועל אלו המקראות אסמכית שהם דוגמא לת"ח שאוכל עם ע"ה: ¹⁶ נוסחא אחרתא היא ובד"ו חסר והג' שם הא למדת כל האוכל דלהלן. ומלות מכאן אמרו חסירין: ¹⁷ כ"ה בד"ו ועיי' לעיל ספ"ז וספ"ה. וברייתא דת"ר הוא כפסחים מ"ט ע"א. ת"ר כל ת"ה המריבה מעותה בכל מקום סוף מהירב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גזוליו ותלמודו משתכח ממנו ומחלוקת רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים ומחלל שם שמים ושם רבו ושם אביו וגורם שם רע לו ולבניו ולבניו בניו עד סוף כל הדורות. והך אוכל ויטעם שסגנון ברייתא זו כסגנון זה הספר:

מאיר עין פרק (י"ג) י"ד.

¹ וכ"ה בילקוט כי תשא ב' וישב העם, ובד"ו אין שחוק שיחה ותיפלות אלא ג"ע ואומר שחוק קלות ראש וכו'. ואין זה אלא שיבוש: ² עיי' ב"ר פנ"ג: ³ במקרא ליחא נא. ובילקוט שם קטע הדברים. ומשנה דין הוא מות ושאל: ⁴ עיי' לעיל פ"ב: ⁵ כ"ה בילקוט שם:

אני קורא ושונה. ושליש היום אני דן את הדין. ושליש היום אני עושה צדקה. דן אני ומכלכל ומפרנס את כל העולם כולו ואת כל מעשה ידי שבראתי בעולמי. ואין לפני שחוק אלא שעה אחת בלבד. אימתי יש לפני שחוק. בשעה שאומות העולם מתגאים ואומרים. בכמה גיבורים הוא בא עלינו. יבא עלינו באלף אלפים פרשים. בכמה חרבות בא עלינו. יבא עלינו באלף אלפים חרבות. ועל אותה שעה אני משחק. שנאמר למה רגשו גוים וגו' יושב בשמים ישחק (תהלים ב' א' ער ד').⁸ אף במקום אחר יש לפני שחוק ואין שחוק. שנאמר ויאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה (שמות ל' ל"ד). חלבנה אינה כמסדחת. [אלא לפי שהקב"ה רחמיו מרובין על ישראל לעולם בין על רשעים שבהן בין על כשרים שבהן].⁹ אימתי יש שחוק לפני ואין שחוק. אלא בשעה שפושעי ישראל מבלעין את הכשרים שבהן. שנאמר זומם רשע לצדיק וגו' (תהלים ל"ז י"ג). מה כתיב אחריו ה' ישחק לו (שם י"ג).¹⁰ אף במקום אחר נתחרט הקב"ה ביצר הרע. אמר. ובי מה שבר עשיתי. ו[נת]חרטתי ממנו שבראתי אותו בעולמי. שנאמר אם ישך הנחש בלא לחש (הפלת י' י"א).¹¹ באותה שעה נפתח להם פתח רחמים לפושעי ישראל לקבלן בתשובה. ולומר לפניו. רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך [כי יצר הרע מגרה בנני]. ברחמך הרבים קבלינו בתשובה שלימה לפניך.¹² לפי שכל המרבה שחוק שיחה ותיפלות הן מלוין אותו עד שעה שנכנס לבית עולמו.¹³ וכיון שנכנס לבית עולמו הקב"ה אומר לו. בני לא למדת מאביך שבשמים. שהוא יושב על כסא הכבוד שלו. שלישי היום הוא שונה וקורא. ושליש היום הוא דן את הדין. ושליש היום הוא עושה צדקה וזן ומפרנס ומכלכל לכל באי העולם ואת כל מעשה ידיו שברא בעולמי. ואין לפניו שחוק. אלא שעה אחת היתה לבד. אתה מבין שלש עשרה שנה ואילך מה תורה עשיתה. ומה מעשים טובים עשיתה. שנאמר כי הגה יוצר הרים וגו' (עמוס ד' י"ג). מיכן אמרו. שני עמלין הן. אחד (ביטל) [עמל] בדברי תורה. ואחד עמל בדרך ארץ. הרוצה שיעמל בדרך ארץ נותנין עליו עמל דרך ארץ. ועליו הכתוב אומר. כי אדם לעמל יולד (איוב ה' י"ז).¹⁴ למה הוא דומה. (לניר) [לנוד] שנתמלא מים. נשפך והלך לו. לאחר שעה אין בו (כנר) [בנוד] כלום.¹⁵ והרוצה שיעמול בדברי תורה נותנין עליו עמל דברי תורה. ועליו הכתוב אומר נפש עמל עמלה לו (משלי ט"ז כ"ו). למה הוא דומה לאיסקופה התחתונה (שכל) [שהכל] דשין אותה. (וקורא) [וקורה] שהכל

⁸ בולקוט שם שונה וקטע. וענין שלישי היום להלן ובפיו"ח ו"ה וכו' ול"א. ובפיו"ג ע"ב איתאמרו אלו דברים מור' יצחק ומשם אר"י אמר רב עיי"ש: ⁹ כ"ה בולקוט שם. כהא דאמרינן בבביתא ו' ע"ב א"ר חנא בר ביזנא א"ר שמעון הסידא כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית שהרי חלבנה ריהה רע ומנאה הכתוב עם כממנו קטורת אביו אמר מהכא ואגדתו על ארץ יסדה: ¹⁰ ואין שחוק. שאין הקב"ה שש במפלתן של רשעים אלא אחרים משיש בדאיתא במנהרין ל"ט ע"ב. מכאן ואילך השמיט בולקוט עד יורע היה אחר: ¹¹ עיי' סוכה נ"ב ע"ב ובדבות ל"ב ע"א. וכיון שמתחרט על אותו השבר בעולם פשיטא שאין שחוק לפניו במפלתן של רשעים ודרש אם ישוך הנחש כלפי יצה"ר. ובלא לחש פירשן בקהלת רבה שם אלא א"ב נלחש לו מלעיל. בד"ו הרבדים משובשים: ¹² בבתי מקום פנוי לרמוז על החסדון והגהתי עפ"י הד"ו אלא שחבר שם מלת בנו: ¹³ השתא חזר לענינו ישמור אדם וכו': ¹⁴ בד"ו משובש קצת: ¹⁵ כ"ה בד"ו:

עוברין עליה. ואילן שהכל (עוברין) [יושבין] בצלו. וכנר שעושה מאור עינים לרבים:¹⁴

יודע היה אהרן שבא דבר גדול לישראל על ידי. ויהי קושר חבל של ברזל במתניו.¹⁵ ומחזיר על כל פתחי ישראל. וכל מי שאינו יודע לקרות קריית שמע לימדו קריית שמע. ומי שאינו יודע להתפלל לימדו תפלה. ומי שאינו נכנס בגופה של תורה היה מלמדו: ולא אהרן בלבד. אלא כל המלמד תורה ברבים לישראל לשם שמים. ואינו נושא פנים לעשיר ולעני. אלא מקרא שהוא מקראן כאחת. ומשנה שהוא משנן כאחת. מתוך כך הקב"ה מרחם עליו ונותן בו רוח חכמה ובינה ודיעה והשכל. ונותן חלקן עם שלשה צדיקים אברהם יצחק ויעקב. ועליו הכתוב אומר. מעמל ידו יראה ישבע וגו' (ישעיה נ"ג י"א):¹⁷ מיכן אמרו. ינהג אדם עצמו (בשמונה) [בשנים] עשרה מידות.¹⁸ יהא אדם נאה בביאתו.¹⁹ חסיד בישיבה.²⁰ ערום ביראה.²¹ חכם בתורה. פיקח במעשים [טובים].²² נאה ומתקבל על הביריות.²³ ומודה על האמת.²⁴ ודובר אמת בלבבו.²⁵ ומודה ועוזב. ואוהב את הקב"ה אהבה גמורה בין כשהוא טוב לו ובין כשהוא רע לו.²⁶ ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל כל ימיו. מחדד ומתאוה ומצפה לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכינוס גליות.²⁷ רוח הקודש בדבריו. שנאמר כי עוד חזון למועד וגו' (חבקוק ב' ג'). ואתה באלהיך תשוב וגו' (הושע י"ב ז):²⁸ יהא אדם נאה בביאתו. לבית המדרש. כדי [שיהא] אהוב למעלה ונחמד למטה ולעיני הביריות כדי שימלא את ימיו:²⁹ יהא אדם חסיד בישיבה. בישיבתו בבית המדרש. כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ולעיני הבריות כדי שימלא את ימיו.³⁰ ירבה אדם דברי תורה. שאין לך שכר גדול יותר מהן. יהא אדם שואל ומשיב בישיבתו בבית

¹⁴ הגהתי ע"פ הר"ן. ועיי' בד"א זוטא פ"א וב' וספ"ג וכירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ה אמר בנו של שמעון בן שטח לאביו. אם בקשת לבוא תשועה על ידך עשה אותי כאסקופה. וקורה הוא גמלא שעי"ג. הנהר ב"ב כ"א ע"א: ¹⁵ במעשה העגל: ¹⁶ דוגמתו לעיל פ"א: ¹⁷ וב"ה בד"ו ובמקרא כתוב מעמל נפשו. בילקוט כי תשא קטע ושינה: ¹⁸ הגהתי ב"ב שכן הוא אומר להלן לפי שכל אותן י"ב מדות וכו', וכן בפרט אי אתה מוצא אלא י"ב. ובד"ו ובילקוט ג' י"ח. ועיי' בד"א זוטא פ"ג דתני חמש עשרה מדות נאמרו בת"ה וכו'. ובפרט אי אתה מוצא שם אלא י"ב אלא שנמנו שם מדות אחרות ממה שנמנו כאן: ¹⁹ בילקוט הגי' לעולם ינהגו. אדם את עצמו ב"ה מדות יהא נאה בביאתו. ול"ג מכאן אמרו. וכן בד"א זוטא נאה בביאתו. ובד"א רבה ריש פ"ד לעולם תהא נאה בכניסתך ונאה ביציאתך. ובד"ו נאה בביתו. אמנם לקמן מפרש בביאתו לבית המדרש: ²⁰ בילקוט ובד"א זוטא בישיבתו. ולקמן מפרש לה בישיבתו בבית"מ: ²¹ וב"ה בד"א זוטא. ובילקוט בענות ביראה. ואינו אלא שיביש. ובברכות י"ז ע"א מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מוענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפי' עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות. כל' שזה המאמר היה מרגלא בפומיה לא שיהא המציאו ועיי' ש"ש בדש"ו ודוגמתו לפנינו לקמן פ"ה הבריות אליהו זוטא: ²² כ"ה בד"ו ובילקוט. ובד"א זוטא מנו פקח ברעת. חכם בדרכיו. וא"כ מונח דברים שלא נזכרו כאן ואלו הן. כונס. וזוכר. מרבה להשיב. שואל כענין ומשיב כהלכה. ומשיב על כל פרק ופרק דבר. הולך אצל חכם. ולמד ע"מ ללמד וע"מ לעשות: ²³ בילקוט נאה מקבל ומתקבל על הבריות. וכן בד"ו בריות: ²⁴ באבות פ"ה מ"ז מונח זה ב' דברים שבחכם: ²⁵ עיי' מכות כ"ד י"א: ²⁶ בד"ו ובילקוט ואוהב את המקום וכו' והם קטעים ומשובשים: ²⁷ בד"ו ולקובץ גליות. ובילקוט ומחמד וכו': ²⁸ רוח"ק אינו מדה שינהג האדם עצמו בה אלא שזוכה לרוח"ק קאמר. בילקוט השמיט המקרא דהושע: ²⁹ הגהתי ע"פ הר"ן. ושם ולעיני הבריות. וחילקו השמיט מלות אלו. וג' וכדי שימלא: ³⁰ בד"ו ובילקוט חסרה בבא זו:

המדרש כדי [שתרבה] חכמתו בידו. (כדי) [וכדי] שלא יבא לידי תנומה [שנאמר וקרעים תלביש נומה] (משלי כ"ג כ"א).³¹ לפי שאין לך מידה קשה בעולם אלא המתנמנם בבית הכנסת ובבית המדרש. ולא זו בלבד.³² [אלא] מתוך שהוא אוכל ושותה (וכא) [יבא] לידי תנומה.³³ שנאמר פן תאכל ושבעת וגו' (דברים ה' י"ב).³⁴ ישאל אדם את הפסוק, ואף על פי שהכל משחקין עליו. ואת ההלכה. אף על פי שהכל משחקין עליו. יכנים אדם עצמו לגופה של תורה. אף על פי שאינו בקי בהלכה כלום. שנאמר אם נבלת בהתנשא (משלי ל' ל"ב). אם נבלת בה תתנשא. אם זמות יד לפה (שם).³⁶ אומרים לו לאדם. עד שאתה מבקש רחמים שיכנסו דברי תורה בתוך מעיך. תבקש רחמים על עבירות שעברתה. מה אם ימחלו (לו) [לך] עליהם. [הזהר מעשות] שלא כהוגן.³⁷ מתוך כך יהא אדם שומע וזוכר מתוך ארבע שלפניה.³⁸ לפי שכל אותן שתיים עשרה מידות כל אחת ואחת שכרה ועונשה בצדה.³⁹

לפי שכל המרבה שחוק שיחה ותיפלות מביא חרון אף לעולם.⁴⁰ ולסוף שהפירות מתמעטין על ידו.⁴¹ [ועליהן צרות ורעות] רבות בא[ות] לעולם. וגזירות קשות מתחדשות. ובחורי ישראל נהרגין. ויתומים ואלמנות קוראין ואינן נענין.⁴² שנאמר על כן על בחוריו וגו' (ישעיה ט' ט"ו). ולא עוד אלא שכל המרבה שחוק שיחה ותיפלות [היא בא לידי] אלה כחש רצוח וגנוב ונאוף (הושע ר' ב'). ונשבע על שקר ומכחש בדין.⁴³ אם היה בתוך בני משפחה. ובני משפחה שמחין בו. לסוף מגלה את המשפחה. ואם היה בתוך בני השכונה. ובני השכונה שמחין בו. לסוף מגלה את בני השכונה. אם היה בתוך המבוי. ובני המבוי שמחין בו. לסוף מגלה את בני המבוי. אם היה בתוך החצר. ובני החצר שמחים בו. לסוף מגלה את בני החצר. ואם היה בתוך העיר. ובני העיר שמחים בו. לסוף מגלה את בני העיר. שנאמר בכל

³¹ כ"ה בילקוט. ובסנהדרין ע"א ע"א איתאמר בשם ר' יודא כל הישן בביה"מ תורתו נעשית לו קרעים קרעים שנ' וכו'. ³² כ"ה בד"ו ובילקוט קיטע עד ישאל: ³³ כ"ה בד"ו. ורישיה דקרא היא כי סבא וזולל יורש: ³⁴ זהו פי' ערום ביראה. ואולי צ"ל ובא לידי תנומה בא לידי גסות רוח שנ' פן תאכל וגו' ותהיה נוסחא ובא עיקר. ורש"י בכרכות שם פי' ערום ביראה להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו. וזה רחוק, ולפי דרכינו הערמימות הוא שהוא שואל ומשיב בביה"מ וממעט באכילה ושתייה. ואולי היתה הנוסחא העקרית. יהא אדם ערום ביראה מענה דך וכו' כהא דמרגאל בפומיה דאביי עד והוא מקובל על הבריות יהא אדם שואל ומשיב וכו'. ולפינו הנוסחא מקוטעת: ³⁵ בילקוט חסר מכאן ואילך עד שנ' אם נבלת. ובד"ו קיטע הסגנון: ³⁶ במקרא כתוב ואם זמות. ובילקוט שם אם נבלת בהתנשא וגו'. והשאר השמיט. ואיתאמר בכרכות ס"ג ע"ב בשם רשב"ג ועיי"ש בפירוש"י. ובב"ר פפ"א ובאדר"ג פי"א תני לה בשם בן עזאי. ואולי היתה הנוסחא העקרית חכם בתורה כיצד ישאל אדם וכו'. ³⁷ בכת"י אחר עליהם מקום פנוי לרמוז על התסרון והגהתי עפ"י הד"ו ושם הגי' שעברת שימחול לך וכו'. ובילקוט הגי' על דברי תורה שיכנסו וכו' שעברת שימחלו לך. והשאר השמיט ועיי' לקמן פכ"ו. ובבא זו פירוש אל פיקה במעשים: ³⁸ בד"ו ובילקוט ג' ומתוך כך. כל' מתוך כך יהא אדם שומע לתורה ותכמה וזוכר מתוך ד' מדות שלפני מדה זו דהיינו גאה בביאתו חסיד בישיבה ערום ביראה חכם בתורה. ככ"ל לפרש אלו המאמרים הסתומים. ובד"ו ארבע שלפניהם. והוא שיבוש: ³⁹ בבא זו הסירה בילקוט ג' מתוך ארבע שלפניה ולא עוד אלא כל המרבה בשחוק וכו'. הגה קיטע ושינה: ⁴⁰ השתא חוזר לענינו לעיל ישמור אדם עצמו וכו'. ⁴¹ בכת"י מקום פנוי כאן לרמוז על חסרון כמו שם מלות. ובד"ו ועליהן רעות רבות באות וגזירות וכו'. ובילקוט חרון אף לעולם והפירות מתמעטין ואם היה בתוך המשפחה וכו' וקטועה הכל עד להלן. והגהתי מסברא עפ"י הד"ו: ⁴² בד"ו צועקין: ⁴³ במקרא כתוב וכחש ורצוח. בד"ו משובש יותר והגהתי מסברא:

זאת [וגר] ישעיה ה' כ"ה.⁴⁴ ואומר על זאת תאכל הארץ [וגר] (הושע ד' נ"א).⁴⁵ מפני מה. מפני שאין מוכיחין את ישראל כלום. שנאמר אך איש אל ירב ואל יוכח איש (שם שם ד'). אפילו מצאו כהן משחק עמו. חולק עימו בפורענות. מצאו [נביא או נשיא ומשחק עמו חולק עמו בפורענות שנאמר וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה וגו' (שם ה')].⁴⁶

[לעולם ישמור אדם בלבו שלא יבא לידי חטא. ואפילו חטא הקל.⁴⁷ צא ולמד מאבותינו הראשונים. שלא ירדו למצרים אלא בשביל דבר קל שדבר אברהם כמה אדע (בראשית ט"ו ח'). ובשכר יראה קמעא שירא ישמעאל את אביו לא נתן הקב"ה רשות לכל אומה ומלכות שישלטו בבניו.⁴⁸ ובשכר שתי דמעות שהוריד עשו נתנו לו את הר שעיר שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם. ובשכר שנשל את כליו והלך לו מפני יעקב נתנו לו מאה מדינות.⁴⁹ ובשכר ששמע יעקב אל יוסף נענש עליו כ"ב שנה. ובשביל [מי] מריבה נענשו משה ואהרן. אמרו חכמים אם אש אחזה בלחים מה יעשו יבשים.⁵⁰ ועל אותה שעה הוא אומר תפלה למשה (תהלים צ'). חזר הקב"ה לרצות את משה. אמר לו. לא אני הוא שאתם בני ואני אביכם. אתם אחי ואני אחיכם. אתם רעי ואני רעכם. אתם דודי ואני דודכם. כלום חסרתי לכם. אני מבקש מכם אלא כשם שבלשתי בעצמי ומצאתי י"א מדות.⁵¹ כך אני מבקש מכם אלא י"א מדות. ואלו הן חולך תמים ופועל צדק וגו' (שם ט"ז ב').⁵² חזר הקב"ה לרצות את משה. א"ל כלום משוא פנים [לפני] בין גוי ובין ישראל ובין איש ובין אשה ובין עבד ובין שפחה [עשה מצוה שכרה בצדה. שנאמר צדקתך כהררי אל (שם ל"ז ו')].⁵³ מיכן אמרו. כל המרבה כבוד שמים. כבוד שמים מתרבה וכבוד עצמו מתרבה. וכל הממעט כבוד שמים ומרבה כבוד עצמו. כבוד שמים במקומו וכבודו מתמעט.⁵⁴

מעשה באדם אחד שהיה עומד הוא ובנו בבית הכנסת. וכל העם עונין אחר העובר לפני התיבה הללויה. ובנו עונה דברים של תיפלות. אמרו לו. ראה בנך שהוא עונה דברים של תיפלות. אמר להם. מה אעשה

⁴⁴ בד"ו הסגנון מקוטע ומשובש קצת וכן בילקוט הסגנון מקוטע ומשובש: ⁴⁵ וכו' בד"ו ובמקרא כתוב על כן: ⁴⁶ בד"ו משובש ובילקוט הגיוסחא אל ירב וגו' מצאו כהן ושחק עמו חולק עמו בפורענות וכן נביא ונשיא שנ' וכשלת וגו'. ועפ"י הילקוט הגהתי בסגנון שלפנינו: ⁴⁷ כל זה כמאן ואילך הוספתי מן הילקוט פ' לך לא אלא שהגהתי בו ב' תיבות: ⁴⁸ שעשה תשובה בחיי אברהם ב"ד פ"ל ופנ"ט. ועיי' בפדר"א ספ"ל: ⁴⁹ עיי' לקמן פכ"ד ובאליהו זוטא פ"ב ובתנחומא קדושים ר' אלעזר אומר ג' דמעות הויל עשו הרשע א' מעינו של ימין וא' מעינו של שמאל והשלישית נקשרה בעינו ולא ירדה וכו' ועיי' בהוצאת מהורש"ב שם ובפ' תולדות והוא במדרש תהלים מזמור פ' ושם איתא השלטתו מסוף העולם ועד סופו וכו' והכוונה הוא על מלכות רומי. ורומא לאומרו מאה מדינות לא נודע לי: ⁵⁰ עיי' מו"ק כ"ה ע"ב ומכאן יסד ר"א הקליר בפיוט אמר אדירי ליום ב' ד"ה אם אש אחזה בלחים אז ינעו יבשים כסוחים. ועיי' בתנחומא קדושים או לאדם שמוציא דבר מתוך פיו ואינו יודע הא"ך מוציאו שאברהם על שאמר כמה אדע וכו'. ועיי' בהוצאת מהורש"ב: ⁵¹ בעל הספר אינו מונה י"ג מרות כי אם י"א. ועיי' ברה"י ע"ב ובתו' שם וברא"ב ורמב"ן בפ' תשא. שכבר נדחקו למצא י"ג: ⁵² עיי' סוף מכות: ⁵³ כ"ה בילקוט שם פ' לך. ושם איתא בין ישראל בין גוי. ועפ"י נוסחת הילקוט שהוספתי עולים הדברים כהגו: ⁵⁴ זה ושלאחריו מובא בכמדבר רבה פ"ד. אליהו אומר כל המרבה וכו' וממעט כבוד עצמו וכו' וכבודו מתרבה. וכו' בילקוט שם ובד"ו מקוטע קצת:

לו תיגוק הוא. ישחק. שוב למחר עשה כאותו עיניין. וכל העם עונין אחר העובר לפני התיבה הללויה. והוא עונה דברים של תיפלות. אמרו לו. ראה בנך שהוא עונה דברים של תיפלות. אמר להן. מה אעשה תיגוק הוא. (ושחק) [ישחק]⁵⁵ כל אותן שמונת ימי החג ענה בנו דברים של תיפלות. ולא אמר לו דבר.⁵⁶ אמרו.⁵⁷ לא יצאת אותה שנה ולא שנת⁵⁸ ולא שילשה. עד שמת אותו האיש. ומתה אשתו. ומת בנו. ומת בן בנו. ויצאו לו חמש עשרה נפשות מתוך ביתו.⁵⁹ ולא נשתייר לו אלא [זוג אחד של] שני בנים בלבד. אחד חיגר וסומא. ואחד שומה ורשע.⁶⁰

שוב מעשה באדם אחד שהיה מתחרט בעצמו שלא קרא ושלל שנה. פעם אחת הייתי עומד אני והוא בבית הכנסת.⁶¹ כיון שהגיע העובר לפני התיבה אצל קדושת השם.⁶² הגביה את קולו. וענה אחריו בקול קדושת השם. אמרו לו. מה ראית שהגבית את קולך. אמר להם. לא די שלא קריתי ולא שנית. אלא עכשיו שניתן לי רשות. לא אנביה את קולי ותשוח נפשי עלי.⁶³ אמרו. לא יצאת אותה שנה ולא שנת ולא שילשה. עד שעלה אותו האיש מבבל לארץ ישראל. עמדו ועשאוהו ממונה של קיסר. ומינוהו על כל בירניות שבארץ ישראל. ונתנו לו מקום. ובנה לו עיר וישב בה כל ימי חייו. והניחה לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות.⁶⁴

מעשה בכהן אחד שנפלה עליו אש.⁶⁵ ואכלה ממנו שלשים (וכרים) [כרים] וששים בנדים.⁶⁶ ועשרים וארבעה כדים של יין ועשרת כדים של שמן ושאר ממון⁶⁷ בא וישב לפני חכמים. אמר להן. רבותי נפלה עלי אש ואכלה ממני שלשים (וכרים) [כרים] וששים בנדים ועשרים וארבעה כדים של יין ועשרת כדים של שמן ושאר ממון שהיה לי. היכניסו חכמים יגון ואנחה כנגדו. אמרו. לא זז משם. עד שבא אדם שאינו בקי בהלכה כלום. אמר לו. המאכיל את בהמתו תרומה מהו. אמר (לו מותר)⁶⁸ אמר לו שמא אסור. אמר לו לאו. אמר לו אני כהן והאכלתי את בהמתי תרומה. וכששמעו

⁵⁵ כ"ה ברבא ובילקוט. ובד"ו ושוחק. והסיפור שם מקוטע: ⁵⁶ בילקוט שוב לבהר עשה כך וכל אותן שמונת ימי החג ולא אמר וכו'. ⁵⁷ בד"ו ובאינך ליתא. וג' ברבא ובילקוט ולא יצאה: ⁵⁸ בד"ו חסר וברבא ולא שינתה ובילקוט ולא שנתיים ולא שלשה: ⁵⁹ בד"ו מקוטע ומשובש: ⁶⁰ בד"ו אלא שני בנים אחד חיגר וא' סומא והשאר ליתא. ובילקוט אלא זוג אחד אחד הגר וסומא וכו'. וברבא אלא זוג א' של בני אדם אחד הגר וסומא וכו'. ⁶¹ ברבא ובילקוט היה עומד בביה"כ וכו' וכן להלן שינו הסיפור בלשון נסתר ולא אליהו עצמו הוא שמספר: ⁶² בד"ו כיון שהגיע שליח צבור לקדושת השם. וכן ברבא ובילקוט לקדושת השם: ⁶³ בד"ו משובש. ובילקוט אמר ליה. אמר ליה. בדיון ותשוח עלי נפשי. וברבא ובילקוט ותשוח נפשי עלי: ⁶⁴ בד"ו משובש. וברבא ובילקוט ל"ג אמרו וגירסתם כדלעיל. גרסו ועשאוהו שר החיל של קיסר ומינוהו ראש על כל וכו'. וברבא וישב שם וקראו לו קילוני לו ולבניו וכו'. ובילקוט וישב עליה (וב' שהוא טעות) וקראו לו קלנא לו ולבניו וכו'. ומסיים שם ברבא מכאן אתה למד שלא ינחה אדם גאון לפני המקום וכו' ומאריך שם בענין זה: ⁶⁵ בד"ו ושוב מעשה וכו' ובילקוט שם מעשה בכהן אחד שהאכיל את בהמתו תרומה ונפלה עליו אש. והוא משינוי הילקוט: ⁶⁶ כ"ה בילקוט שם ועפ"ז הגהתי: ⁶⁷ בילקוט וששה עשר כדים של שמן ושאר ממון שהיה לו. ובד"ו ממון הרבה: ⁶⁸ בכת"י כאן מקום פגום כמו ג' מלות לרמוז על החסרון והגהתי עפ"י הד"ו אלא שבד"ו בשיבוש אמרו לי וכן להלן אמרו לי לאו. שהבית שאמר ממנו הוא היה תמישיב. יעדיין היה השואל מסתפק שמא אסור. ותוסף לו לראיה אני כהן והאכלתי וכו'. והילקוט קוטע הכל ושינה הסגנון. ובא ועמד לפני חכמים וספר להם מה שאירע לו א"ל כהן אני והאכלתי וכו'.

חכמים בדבר ענו כולם כאחת ואמרו: ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים. וכי תרומה שאין לה אוכלין וקדשים שאין לה [להן] אוכלים [כלום הולכים אלא לשריפה]. אלא [עשיתה שלא כדין].⁶⁸ אמר להן: הלא כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולין (תרומות פ"א מ"ט). [אמרו לה] לא אמרו אלא מפני שהן מאכל בהמה. ובשני רעבון בני אדם אוכלין אותם⁷⁰ לפיכך גזר עליהן דוד בשני רעבון. (והתירו) [והתירו] למאכל (אדם) [בהמה].⁷¹ מיכן אמרו: כל המאכל את בהמתו תרומה. בין תרומת הארץ ובין תרומת חוצה לארץ. עליו הכתוב אומר בזה דרכיו יומת (משלי י"ט ט"ז).⁷² ואומר את קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו (במדבר י"ה ל"ב).⁷³ ואומר חופר גומץ בו יפול [וגו'] [קלהל י"ח]: מיכן אמרו אל ילמד אדם תורה ברבים. אלא אם כן קרא תורה נביאים וכתובים. ושנה משנה ומדרש. שנאמר מי ימלל גבורות ה' וגו' (תהלים ק"ו ב').⁷⁴

הרי הוא אומר. ביום טובה היה בטוב [וגו'] (קדלת ד' י"ד). וכך אמר הקב"ה לאדם: בני מיום שנתתיך על פני האדמה עשה מעשים טובים ותלמוד תורה. והצל עצמך מן הגזל ומן העבירה ומן דבר מכווער. לכך נאמר ביום טובה היה בטוב. וביום רעה ראה (שם). (רעה) [ראה] מה שעשיתה לפיכך באו עליך ייסוריך. שאין ייסוריך באין על אדם אלא לשובתו. להוציא מידיו כל מה שעשה. ושנו חכמים במשנה אל תתיאש מן הפורענות (אבות פ"א מ"ז). לכך נאמר ראה רעה (משלי כ"ז י"ב).⁷⁵ ראה בפורענותן של רשעים שהן מזולזלין ויורדין לגיהנם. שנאמר וראיתם ושם לבכם [וגו'] (ישעיה ס"ו י"ד) לכך נאמר ביום רעה ראה:

הרי הוא אומר. כי פדה ה' את יעקב (ירמיה לא י'). אב ובנו אחד מהן קשה מחבירי. הקשה נענש מפני חבירו. לכך נאמר כי פדה ה'.⁷⁶ דבר אחר כי פדה ה' את יעקב. שני אחין שבבית אחד האחד מהן קשה מחבירו. הקשה נענש מפני חבירו. לכך נאמר כי פדה ה' את יעקב: דבר אחר כי פדה ה' את יעקב. שני תלמידי חכמים שדרין בעיר אחת ואחד מהן קשה מחבירו. הקשה נענש מפני חבירו. לכך נאמר כי פדה ה' את יעקב:⁷⁷ דבר אחר שני שותפין בעסק אחד. בשדה אחד. במלאכה [אחת].⁷⁸ ואחד

⁶⁸ בכת"י מקום פנוי אחר מלת אלא לרמוז על החסרון. והגהתי עפ"י הר"ן והילקוט. וה"ג בילקוט וכי תרומה וקדשים שאין להם אוכלים כלום הולכים אלא לשריפה. ובד"ו בשיבוש. וכי תרומה שאין לה אוכלים אלא עשיתה שלא כדין. ומכאן שניהם הגהתי: ⁷⁰ בילקוט בשיבוש לא אמרו אלא כרשינים שמתהלחין אוכלי בהמה הן ובשנת רעבון התירו לבני אדם לאכול אותן לפיכך גזר עליהן דוד: ⁷¹ כנ"ל להגיה. ביירושלמי סוף חלה ה"א אימתי גזרו על הכרשינין ר' יוסי ואמר בימי רעבון. ר' חנניה בשם רבי בימי דוד. אמרין היא הדא היא הדא. ותנן שם במשנה כרשיני תרומה ר"ע מתיר וחכמים אוסרין. ופ"י הר"ם וכרשיני תרומה מתיר ר"ע לתתם לכל כהן לפי שהם מאכל בהמה ואם נשמואו לא נקפיד להם וחכמים אוסרין לפי שהיו נאכלין בימי הרעב ונהושי שמא יאכלם בטומאת ולפיכך אין ניתנין אלא לחבר כדין כל תרומה וזה הוא ענין אמרם אימתי גזרו על הכרשינין בימי רעבון. ועיי"ש בפ"י הר"ש וביירושלמי שאמרו שנייה הוא שאין אדם מצוי לשמא אוכלי בהמתו. ונ"ס הילקוט אין לי להולמה: ⁷² ורישיה דקרא שומר מצוה שומר נפשו: ⁷³ במקרא כתוב ואת. ומכאן ואילך קוטע בילקוט והעתיק ענין מפ' ב"ה דלהלן: ⁷⁴ עיי' סוף הוריות ומכות ו' ע"א ובפדר"א ריש פ"ג ובפ"י הרד"ל שם: ⁷⁵ כולא קרא ערום ראה רעה נסתר פתיים עברו נענשו. ודרוש כולא כלפי עובדא דהאי כהן ואדלעיל קאי לעולם ישמור אדם בלבו שלא יבא לידי הטא: ⁷⁶ בבא זון חסירה בד"ו. וספיה דקרא וגאלו מיר חזק ממנו. ודרוש שכלפי כל הסוגים נאמר: ⁷⁷ בד"ו קוטע במלת כדאמרן: ⁷⁸ כ"ג להגיה ובד"ו בשיבוש:

מהן קשה מחבירו. הקשה נענש מפני חבירו. לכך נאמר כי פדה ה': דבר אחר כי פדה ה' מי שיש לו שתי נשים. לאחת מקיים שארה כסותה ועונתה. לאחת [אינו] מקיים. עונש גדול יש שם. וכל שאינו מודה בדברים הללו ואינו רוצה בתוכחות. עליו הכתוב אומר. מסיר אזנו משמוע תורה (משלי כ"ח ט'). ושנו חכמים במשנה. המחלל שם שמים בסתר נפרעין הימנו בגלויה. אחד בשונג ואחד במזיד בחילול השם (אבות פ"ד מ"ד):⁷⁹

כיצא בדבר אתה אומר. הנה מה טוב ומה נעים [וגו']

(תהלים קל"ג א'). כשדיבר הקב"ה למשה אב החכמים אב הנביאים. לא דיבר עימו בלשון ציווי אלא בלשון שמחה. שנאמר גם הנה הוא יוצא וגו' (שמות ד' י"ד).⁸⁰ והלא דברים קל וחומר. ומה משה חכם גדול גדולים ואבי הנביאים לא מדבר עימו אלא בלשון שמחה. אהרן אחיו שנתכוון ועשה שלום בין ישראל לאביהן שבשמים. ובין ישראל לישראל. ובין ישראל לחכם. ובין חכם לחבירו. ובין אדם לחבירו. ובין איש לאשתו. עליו הוא אומר הנה מה טוב ומה נעים: ד"א הנה מה טוב ומה נעים. עשה אדם מעשה טוב בילדותו. והזקין וכיפל את מעשיו לשובה. עליו הוא אומר הנה מה טוב ומה נעים:⁸¹ ד"א [הנה מה טוב ומה נעים] קרא אדם תורה נביאים וכתובים בילדותו. והזקין ושנה משנה מדרש הלכות ותלמוד ואגדות. ושונה עם חבריו. עליהן הוא אומר הנה מה טוב ומה נעים: ד"א הנה מה טוב. שני אחין בבית אחד. וקוראין זה עם זה. ושונין זה עם זה. ואוכלין ושותין זה עם זה. ושמחין זה בזה. עליהן הוא אומר הנה מה טוב:

ד"א הנה מה טוב. עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש [הגדול] שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו. ולומר להן. בניי אני הוא ש[נ]מסרתם למיתה עלי. אני הוא שנהרגתם עלי. אתם כמותי ואני כמותכם. מה אני חי לעולם חי וקיים לעולמי עולמים. אף אתם תהיו חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים. שנאמר מלך ביפו תחזינה עיניך ישעיה ל"ג י"ז.⁸² שלמה לפני הקב"ה. אמר ישעיה לפני הקב"ה רבון העולמים בי אינ⁸³ לך בדברי תורה תחזינה עיניך: תראינה ארץ מרחקים. אלו הלכות שהיו בדעתו של הקב"ה תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שיברא העולם. וביאמר להן לישראל: (ענין) [ועיניכם] תראינה (מלאכי א' ה').⁸⁴ זו מדת הדין. ואתם תאמרו יגדל ה' (שם). אילו הודיות הייסורין. וכך אמר להם הקב"ה לישראל. בניי קראו את המקרא ושנו את המשנה והרבו אותו. עד שאני בא בעצמי ואומר לכם על הטהור טהור. ועל הטמא טמא. על הטמא במקומו ועל הטהור במקומו. שנאמר זרעו לכם לצדקה [וגו'] (הושע י"ב ב):⁸⁵

סליק פירקא

⁷⁹ כלל המסיר אזנו מתורה זו גם תפלתו תועבה: ⁸⁰ במקרא כתוב וגם: ⁸¹ וחילדות והזקנה הם כשני אחים: ⁸² כאן מקום פנוי בכת"י לרמוז על החסרון כמו ב' וגו' מלות ואין בידי להשלים: ⁸³ אף כאן מקום פנוי כמלה א' או ב'. וגם בד"ו הרברים משוברים: ⁸⁴ כ"ה בד"ו: ⁸⁵ עיי' לעיל פ"י: